

बुद्ध-धर्मया रूपरेखा

सम्पादकः

भिक्षु प्रज्ञारश्मि

बुद्ध-धर्मया रूपरेखा

[भिक्षु महाप्रज्ञा, एम्. पी. प्रधान, बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञाद्वारा
लिखित 'धर्मोदय' 'धर्मदूत' आदि पत्रिकाय् प्रकाशित रचना]

सम्पादकः

भिक्षु प्रज्ञारश्मि

प्रकाशकः

उपासक उपासिकापि

गण महाविहार, काठमाडौं ।

ह्यापांगु संस्करण १०००

बुद्ध सम्बत् २५२५

विक्रम सम्बत् २०३८

नेपाल सम्बत् ११०२

ईसवी सम्बत् १९८२

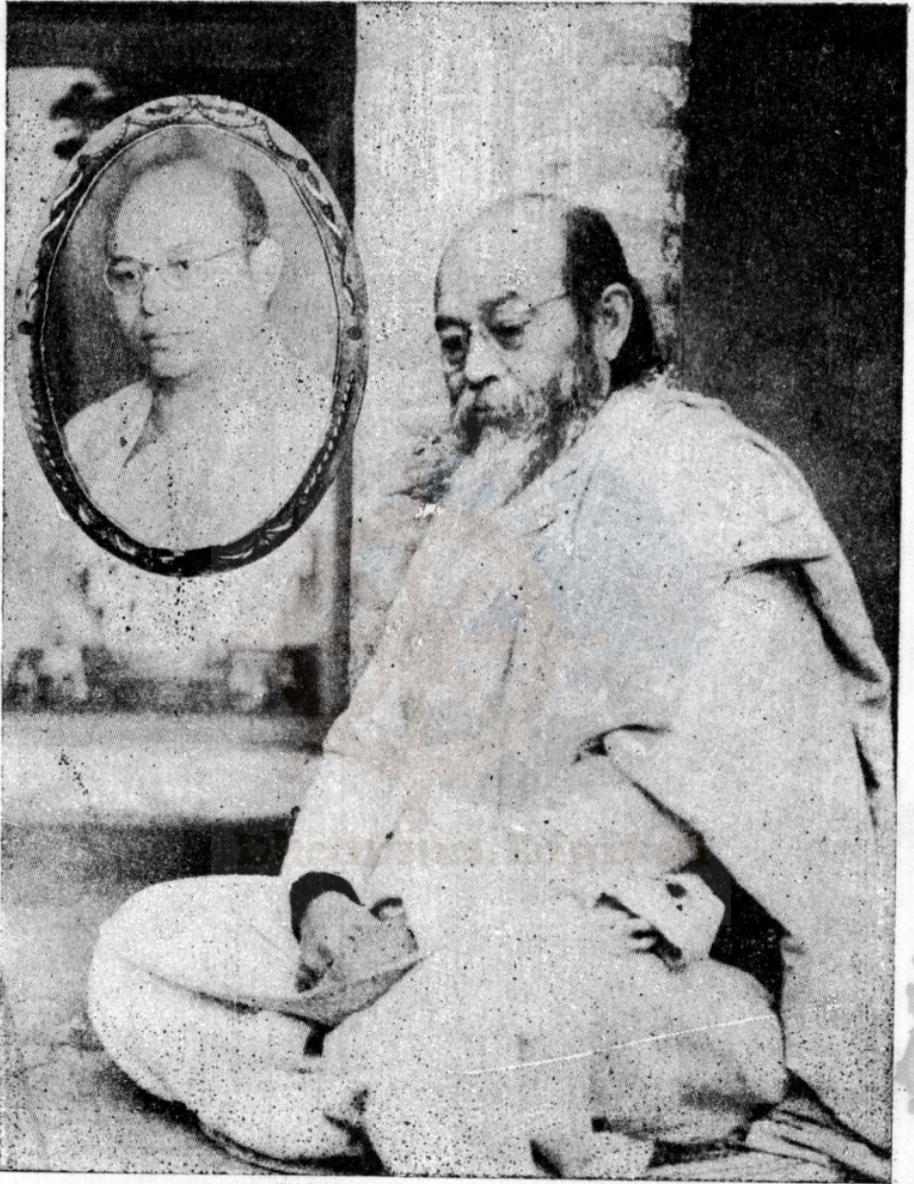
मूः- ५।-

Dhamma.Digital

मुद्रकः

ॐ प्रिन्टिंग प्रेस,

बंहाल टोल, काठमाडौं ।

स्वर्गीय बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा

तँसा

“बुद्ध-धर्मया रूप-रेखा” श्री एम्. पी. प्रधानया, वयां लिपा श्री महाप्रज्ञाया, वयां नं लिपा श्री महाप्रज्ञा उपासकया प्रकाशित रचनाया छगू संकलन खः । ‘भिगु आशिकां’ न्ह्यां वःगु रचनाय् फोटो ग्राफरं धाइ, जिह्वा महारानी याना तथाह्य ला वास्तवय् अविद्यादेवी हे खः । उकिं अविद्यादेवी मतोतूतले शान्तिदेवी दुचायेके फइ हे मखु । तर “मनया खे” धयां मब्याः, वं धुपांय् छपु च्याःगु नं मिचाकः खनी, वन्दुकं कयेकीवले ल्हाः फित्तिक सनेवं लाइगु थुखेयां उखे लाः वनी । अले ला वर्मा देशया षयवया स्वां स्वस्वं नेपाः थ्यंका मामं दायेका मचा जुया ख्वइ च्वनी । जादूगरया जादू थुइवं खँ फुक्कं छर्लंग थुइथे “महा-भूत” थुइवं बुद्ध-धर्मया रेखा स्पष्ट जुइ । तृष्णा मथूतलें मनूतयेसं छें कुविया हे च्वनी ।

श्री महाप्रज्ञाया खँ छ्याये सःगु खँ । स्वाये सःगु विशेषतां हे थःगु ल्हातय् च्वंगु “सीताराम” या आध्यामिक अर्थ पिहां वये फत । “छिपि पिने-पिनें जि दुने-

[ग]

दुने" आध्यात्मिक विषयय सुलाकासा हिते सल । वय्कलं
 धया दिल, "घमण्ड मंत" धातलें हे मनूयाके घमण्ड दुगु जुइ ।
 "अहं" दतले उकि संसार चक्र चाहे हितो । परनिन्दाया स्वभाव
 न्ह्यथना तःगु वांलाः । कुवानि तोतेत अधिष्ठान क्वातुकेमाः ।
 अले दुःखयात तोता वने फइ । रचना मध्ये "क्रोध" सुसंगठित
 जू । च्वं निसें क्वय् थ्यंक छगू हे सरचनाय् न्ह्याना च्वंगु थ्व
 रचनाय् क्रोधया व्युत्पत्ति व क्रोधया विविध स्वरूप न्ह्यथना
 तःगु दु, लिसें क्रोधया प्रतिफलं याना अन्यायं त्याकल धका
 मती तथा सीह्य अवतारी लामा हे धुं जुया च्वंगु दृष्टान्तं मनय्
 हे थुं छू । 'विचित्र विचित्रता'य् भिक्षु महाप्रज्ञायागु संवेदनशील,
 धार्मिक प्रवृत्ति, भावुक कलाकार प्रकृतिया पुलांगु ह्लासाया
 लुमंति दु ।

साहित्य-साधना सम्बन्धी रचनाय् मातृभाषा ममतां जाया
 च्वंगु दु । वंगु युगं नेपाल भाषायात दुःख व्यूसां आः वी फइ
 मखुत धयागु मनं तुना दु । तंत्र मंत्र यंत्रया बाखेंत वांला जू ।
 बुद्धया भाषाय् पालि भाषाया महत्व क्यनेत स्वःगु जुया नं
 क्यना च्वंगु भाषाया हे कारणं खँ क्वातुइ मफुत । यथार्थ 'ज्ञान'
 व 'छलफल' वसपोल बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञायागु दकसिबे लिपा
 प्रकाशित रचना खः ।

जित लुमं, 'धर्मोदय' सम्पादनया इलय् पुलां पुलांपि च्वमि-
 तयेत छको जि पी च्वया अले गुलिखे ह्लााना ल्वमना वंथें जाःपि
 च्वमितयेसं हानं रचना छ्वया हल । उकी मध्यय् श्री एम्. पी.

[घ]

प्रधानं न छद्म खः । छद्म रचना छु पिकया । निगू कापि
 रचना वल । स्वंगू रचना छु पिकया बिया, रचनाया च्यागू
 किगू कापि हे वल । वसपोलयागु अनेक अनुभव, अनेक उपमा,
 अनेक दृष्टान्त लिसें बुद्धधर्म वा बौद्ध-दर्शन च्वया हइगु रचना
 सम्पादन याये भति अःपु मजू । अथे नं भाय् त्वयेक त्वाथला
 प्रसंग स्वाःगु अनुभव, उपमा व दृष्टान्तं धर्म खँ हनेगु याना ।
 जित गुलि तक लुमं थुगु सफूती च्वंगु 'बुद्धया भाषा' व 'छलफल'
 अले कविता तोता थुगु सफूया व्याक्क रचना अवले हे
 सम्पादित जूगु खः । अऊ जित लुमं, थुजागु मेमेगु सम्पादित
 रचना नीगूति नं अप्रकाशित कथ दये मानिगु खः । यःगु थ
 जु, श्री एम्. पी. प्रधान बुलुं श्री महाप्रज्ञा उपासक कथं न्ह्यां
 काल । अले लिपा वना वय्कः वसपोल बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा
 हे जू विज्यात । थुकथं थ्व रचना संकलनय् भिक्षु महाप्रज्ञा, श्री
 एम्. पी. प्रधान लिपा हानं बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा जू विज्याः-
 वलेया वसपोलयागु चितन मननया क्रमिक इतिहास नं खः ।
 सफूती च्वंगु कविता व्याक्कं घाइ भो खालि जूवःथाय् सदुप-
 योग याना तःगु वसपोलयागु कवितात खः । थुपि कवितात
 गुलि भिक्षु महाप्रज्ञां तःसकं ह्यापां च्वया तथा विज्याःगु खःसा
 गुलि बौद्ध ऋषि जुइ धुंका तःसकं लिपा तिनिया कविता खः ।
 गुलि "कविता"या अर्थ हे मद्रु ।

भिक्षु महाप्रज्ञाया शिष्य जुया विज्याकहा पूज्य प्रज्ञारश्मि
 भन्तेनं वसपोलया स्मृतिस वसपोलयागु रचना सम्पादन याना
 बांलागु नमूना न्ह्योने तथा विज्यात । सफू न्ह्याहसिनं व्वनेवले

[३]

न्याइपुगु जुइ, आपालं घट लगे जुइगु जुइ, आपालं नुगल्यु
थुं दिक्क ज्ञान वीगु जुइ, जु हे जुइ । उकिं थुकी जित भ्याः हे
शंका मदु, थ्व सफू सकसिनं न्याना ब्वनी, न्याना ब्वंके वी
अथवा ब्वंकेत न्याके वी । सफू याकनं हे फुइ । अस्तु !

गण महाविहार

६/६/२०३८

— भिक्षु सुदर्शन

Dhamma Digital

[३]

निगू शब्द

स्वर्गीय वौद्ध
 ऋषि महाप्रजा
 धायेवं ह्य
 मस्यूपि उपा-
 सक उपासि-
 कारिणी थीकन्हे
 सुं दये हे थाकुइ ।
 वसपोलयातगुलि-
 सिनं वौद्ध ऋषि
 कथं ह्यसीका
 तःसा गुलिसिनं
 नेपाल भाषाया
 सेवक कथं
 ह्यसीका तःगु

दु । गुलिसिनं नेपालय् बुद्ध-धर्मया पुनर्जागरणया इलय्या
 न्ह्यजुवाःपि मध्यय् छह्य न्ह्यजुवां कुथं ह्यसीका तःसा, गुलिसिनं
 लिपा हानं गुरु कथं लुमंका तःगु दु । जि गवले न्हापां वसपोल-
 यात ह्यसीका अवले वसपोल छह्य शान्त एवं प्रभावशाली
 व्यक्तित्वं जाःह्य भिक्षु खः । श्व खँ वि. सं. १९९३ सालयागु
 खः । वसपोल अवले भिक्षु वेशे पूज्य अमृतानन्द भन्ते (अवले
 श्रामणेर तिति) नापं भोजपुर बिज्याःगुजुयाच्चवन । वसपोलपिनिगु

[छ]

सुमधुर उपदेश न्यना आपालं मनूतयेत प्रभाव परे जुल । जित
 नं मेमेपि धर्म पासापितथे विराग-धर्म थिल । अले वि. सं.
 १६६६ स पूज्य सुवोधानन्द भन्ते (अबले गृहस्थ तिनि) व
 जि प्रव्रजित जुइत छें पिहाँवया । वसपोल कुशीनगरय् विज्याना
 ऊ. चन्द्रमणि महास्थविरया पाखें श्रामणेर जुया विज्यात ।
 जि थः जक कालिम्पोङ्ग वना अव त्रिपाई डांडाय् च्वंगु प्रज्ञा-
 चैत्य महाविहारय् स्वांयापुन्ही खनु भिक्षु महाप्रज्ञाया पाखें
 श्रामणेर जुया । थुकथं भोजपुरय् चुलि जाःगु श्रद्धा व विराग-
 धर्म जित कालिम्पोङ्ग थ्यंका बंशाख पुन्ही खनु श्रामणेरयाना
 विल । हानं भोजपुरया जिह्य धर्मोपदेशक भिक्षु महाप्रज्ञा अन
 जिह्य श्रामणेर प्रव्रज्या आचार्य जुयाविज्यात । अरु वसपोलया
 थाय् हे निदँ स्वदँ नापं च्वंना । छुं पालि भाषा व बुद्ध-
 धर्मया अध्ययन याना वि. सं. १६६६ स कालिम्पोङ्ग तोता
 काठमाडौं वया । किन्दोल विहारय् वसा च्वं वया । किण्डोल
 विहारय् अबले पूज्य धर्मा लोक भन्ते व पूज्य अमृतानन्द भन्ते
 विज्याना च्वंगु जुल । थुकथं कालिम्पोङ्ग जि नेपाः वये धुंका
 लिपा जि जिगु लँय् लाः वन, वसपोल भिक्षु महाप्रज्ञा नं थःगु
 लँय् अर्थात् एम्. पी. प्रधानया लँय् लाः वन । अथे नं जित
 थःगु मातृभाषां धर्म खँ न्यने, ब्वने दया भति भति धर्म खँ
 कनेगु अभ्यास नं जुसेलि मनय् साहस व शान्ति हे वृद्धि
 जुजुं वन ।

अले छुं दि लिपा पूज्य महानाम भन्तेयात व जित नापं
 सारनाथय् विक्रम संवत् २००० सालं वर्षावास सिधयेवं कार्तिक

[ज]

कृष्ण चतुर्दशी खुनु पूज्य गुरुवर स्व० चन्द्रमणि महास्थविरया
 उपाध्यायत्वय् उपसम्पदा लाभ जुल । व हे दँ काठमाडौं
 वया । वर्षावास च्वना । तर बुद्ध धर्म महीपिन चुकू वल्लाना व
 धायेवं याउँक पत्याः याइपि राणा शासकतये सत्ता तनी धका
 ग्याना धर्म प्रचार यायेगु तोते मखु धाःगुया कारणय् देशं पिहाँ
 वने माल । नेपालं पित्तिना छ्वःपिं मध्यय् धर्मलोक भन्ते,
 सुबोधानन्द भन्ते व जि कुशीनगरय् गुरुया थाय् च्वे वना ।
 अन दुःख सुखं स्वला हना सारनाथ वयावले श्रीलंकायापि तीर्थ
 यात्राय् वःपिं भन्तेपिं नाप लात । जि नं अले व हे सालं
 श्रीलंका वनागु जुल । लंकाय् पूज्य रत्नपाल महास्थविर जिह्वा
 धर्माचार्य जुया विज्यात । वसपोलं थःगु सापगोड पिरीवेणय्
 जित पालि त्रिपिटक अध्ययन यायेगु अवसर बिया विज्यात ।
 थुकथं भोजपुरय् न्यनागु, कालिम्पोङ्गय् भतिचा क्वातुकागु धर्म
 खँ अन श्रीलंकाय् स्वये व वांलाक व्वने खन । जित संतोष
 जुल ।

Dhamma.Digital

स्वदँ लिपा पूज्य धर्माचार्य गुरुयाके विदाकया थःगु देशय्
 लिहाँ वया । अवले तकं श्री ३ जुया च्वंहा प्रधानमंत्री पद्म
 शम्शेरं देशं पितुंपिं भिक्षुपिं हानं थःगु देशय् वयेजी धंकूगु
 खः । थः देशय् वया थः न्हापा च्वने थुंगु सुमंगल
 विहारय् तुं हानं च्वं वना । अन हे च्वं च्वं अले वर्माय् छद्दु
 संगायना जुल । थुगु संगायनाय् नेपाल पाखें प्रतिनिधि जुया
 वि. सं. २०११: (बु. सं. २४९८) स वर्माय् वनागु जुल । अन

[५]

वर्मा देश स्वया थःगु धर्म संस्कार फन क्वातुल । द्वलंद्वः भिक्षुपिं
छथासं विज्याना पालि त्रिपिटक संगायना जूथाय् फेतुइ खना
अहोभोग्य मालपाः ।

वर्मा लिहाँ वया थःगु देशय् भगवान बुद्धयागु उपदेश कथं
“चरथ भिक्खवे चारिकं” धर्मय् पलाः तया । गवलें भोजपुर,
गवलें चैनपुर, गवलें धरान विराटनगर, गवलें लुम्बिनी, बुटवल
पाल्पा तनसेन व पोखरा चाःहिला । धर्मया अध्ययन व प्रचार
क्रमय् यदाकदा अतीतया भिक्षु महाप्रज्ञा लुममंगु मखु, तर
लुमसां वसपोलं हे धया विज्याःथं छिपिं छखें छखें जि छखें
छखें जुया च्वन ।

श्री एम्. पी. प्रधान नामं वसपोलयागु रचना हानं
“धर्मोदय”य् खने दया वल । जि ब्वनेगु यायां वना । गवलें
गवलें अतीतया घटनां जित श्रद्धां नुगः खुलुलु नं मिका मब्यूगु
मखु ।

वि. सं. २०१६ साल पाखे श्री एम्. पी. प्रधान हानं
श्रीघलय् वौद्ध ऋषिया आकांक्षा लिसें विज्याना च्वंगु खन ।
थुखे वि. सं. २०२० सालं आयुष्मान सुदर्शनया न्हापांगु कुतलं
गण महाविहार जीर्णोद्धार जुइगु ज्या जुइवं जि नं आवासिक
कथं गण महाविहारय् च्वने धुंगु खः । बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा नं
छकी हानं नापं गण महाविहारय् च्वं विज्याःवले वसपोल नापं
च्वने खन । कालिम्पोङ्गय् थः परिवार सदांयात त्याग याना
वौद्ध ऋषि जुया विज्याकहा महाप्रज्ञा नं गुवलें गण महा-
विहारय्, गवलें सुमङ्गल विहारय्, गवलें धर्मचक्र आश्रमय्

[३]

चवना विज्यात । अन्तय् वसपोल दिल्ली वजारय् घट्टेकुलय्
 आश्रम दयेका स्थायी कथं चवना विज्यात । थ्वया दथुइ वि. सं.
 २०३५ माघ १४ गते, हानं छको १८ ह्य मनुया पुचः लिसें
 सुवोधानन्द भन्ते व आयुष्मान सुमङ्गल लिसें चाहू वना ।
 वर्मा मोलमिन आदि न्हून्हूगु ह्यापा मवनानिगु थासय् चाहिला
 थाइलैण्ड वना । बुद्ध-धर्म जां थीगु स्वंगूगु वौद्ध देश स्वये खना
 जित आपालं लयूताः वल । अन धर्मया यथार्थ परिचालन व
 श्रद्धा भक्ति खना जित साव हे प्रभाव लात ।

थुकथं धर्म प्रचारया लँय् सकलें छथाय् खःसां, थःथ
 शक्ति व थःथः बुद्धि प्रचारया लँय् धर्म पालनया लँय् प्रत्येक
 व्यक्ति थःथः लँय् नं खः । वौद्ध ऋषि महाप्रज्ञां हानं सफू
 चवयेगु, धर्म साकच्छा यायेगु व ध्यान भावना यायेगु स्यना
 यंका विज्यात । जि नं इलय् विलय् नाप लाःसां थः नं धर्म
 पालन व धर्म प्रचारया लँय् जुयावं चवना । अथे जुयावं
 चवनावले वसपोलयात ह्यापां रोगं ग्रष्ट यात खनी । शरीर नं
 वृद्ध जुल । लिपा जूलिसे सने हे मफयेक तःको मछि लासाय्
 लात । अवले नं इलय् विलय् स्वः वना । वौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा
 ७८६ दुवले वसपोलयात रोगं ज्वंगु ज्वनां यात । वसपोलया सेवा
 याना च्वंपिं श्रद्धालु उपासक व उपासिका पिसं न्याक्क उपाय
 याःसां छुं शीप लगे मजुल । वि.सं. २०३५ चैत्र ६ गते बिहीवार
 खुनु ध्यानय् च्वंहाथें फेतुना ध्यानया मुद्राय् छचों धस्वाका हे
 सुथसिया ६।३० ताः इलय् नश्वर शरीर त्याग बाना परलोक
 जुया विज्यात । शरीरया अन्तिम स्वभाव धर्म थ्व हे नं जुल ।

[८]

“व्याकक संस्कार अनित्य” “सब्बे संखारा अनिच्चा” धयागु
तयागत अहंतु सम्यक् सम्बुद्धयागु नं उपदेश खः ।

वसपोल बौद्ध ऋषि मत । तर वसपोलयागु ललित विस्तर
स्वचित्त शुद्धि मार्ग आदि सफू कीत दनि । वसपोलयागु गुलिखे
उपदेशं कीत लुमंका लुमंका व्यूनि । छन्हु बिचार बल,
“धर्मोदय” आदि पत्रिकाय् चिच्याय् दना च्वंगु लेखत छयाय्
छाय् माः महने ? थुपि लेख वसपोलया पुनर्वराग्य कालया
चित्तन मनन नं खः । लेख उकिं गुलि सारै हे गम्भीर जूसा,
गुलि भावात्मक जुया च्वन । गुलि लेख थुइके अःपुयें च्वंसा
गुलि लेख थुइकेत भति थाकुइ नं फु । लेख विषयगत कथं
हनेगु सिबे उकिं लेख पिहां वःगु समयगत कथं हनेगु याना ।
ह्वापां पिहां वःगु लेख ह्वापा, लिपा पिहां वःगु लिपा लाका ।
जित आशा दु, थुपि लेखं बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञाया ज्ञान व
उपदेश थुइकेत ग्वाहालि याइ हानं श्रद्धालुपिनिगु धर्मया ज्ञान
बल्लाकेत ब्वातुकेत उकिं तिवः बी ।

सफू पिकायेत ग्वाहालि याःपि सकल श्रद्धालु उपासक
उपासिकापित जिगु दुनुगलं निसें साधुवाद दु ।

सफू हनेत व माःगु कथं बिचाः बिया बिज्याःगुली
आयुष्मान सुदर्शनयात दुनुगलं निसें कृतज्ञता सम्के जुया,
वसपोलयात नं जिगु साधुवाद दु । अन्तय् सफू बांलाक थाना
व्यूगुली प्रेसयात नं जिगु धन्यवाद दु ।

गण महाविहार

२०/६/२०३८

— भिक्षु प्रज्ञारश्मि

लसताया खँ—

थ्व स्वर्गीय महाप्रज्ञाजुया जीवनकाले भिक्षु अवस्थां निसें, इलेविलेया बुद्ध-धर्म सम्बन्धिया लेख धर्मोदय पत्रिकादिस उल्लेखित जुया च्वंगु रचना समयोचित कथं प्रकाशित जूगुली हर्ष दु । लुमंसि वःगु वसपोल महाप्रज्ञाजुया सफूया रूपे कृत गुणया आभारि खँ छत्वाः च्वया ।

भिक्षु महाप्रज्ञायागु सत् संगत् जिमित चूलागु विक्रम संवत् १९९३ साल पौष महिना नेपालया पूर्व भोजपुर टक्सारि विज्यावले खः ।

जिपिं भोजपुरया उपासक उपासिकापिसं स्वागत याना । अमृतानन्द भन्तेनं श्रामणेर जुया अन हे विज्याना च्वंगु खः । उकिं जिमि पासापिसं थनिं पीन्यादँ न्ह्यो हे महाप्रज्ञाजुया संगत याना बुद्ध-धर्मया शिक्षा ज्ञान-धर्म उपदेश न्यना शील समाधि, प्रज्ञा विदर्शना भावनादि नं प्राप्त याना थेरवादी धर्म कथं बुद्ध पूजा ध्यान-भावना सूत्रपाठ इत्यादि याना मनुष्य जीवनया सार पुण्य संग्रह याना च्वने दुगु लसताया खँ खः । व हे इले वसपोल महाप्रज्ञा भिक्षु व अमृतानन्द श्रामणेरपिनि सत् संगत याना च्वच्चं महाप्रज्ञाजुं बुद्ध मूर्ति दय्का विज्यात । कुल-धन शाक्यपिसं दय्का तःगु सतले हे विहार रूपं शाक्यमुनि विहार नामकरणयाना बुद्ध यात्रा ग्रामे चाःहिका प्रतिस्थापना जुल । गन थौं तक नं पुण्य संचय यायेगु थाय् जुया च्वन ।

[३]

क्रमशः लिपा महाप्रज्ञाजुया जीवने रोगया कारणं गवल्लें
 उपासक गवल्लें गृह त्याग याना हानं त्यागमय जीवन हनेगु इच्छां
 वसपोल महाप्रज्ञाजु वि० सं० २०१६ सालं काठमाडौं श्रीघः
 विहारे विज्यात । थःगु अभिलाषा प्रकट याना भिक्षु सुबोधान-
 नन्दयाके दश सुचरित्रशील ग्रहण याना स्वइच्छां बौद्ध ऋषि
 महाप्रज्ञा नामकरण जुल ।

वसपोलया पाखें थेरवादी बुद्ध-धर्म आपालं धर्म प्रचारयाना
 लेख सफू प्रकाश इले विले यानावं च्वंहा खः । विशेष याना
 स्मृति प्रस्थान विदर्शना ध्यानभावना भिक्षु जीवने वरमाया
 अरकन देशया पट्टर किल्लाया घोर जंगले नं भावना याना
 विज्याह्य खः । वसपोल भिक्षु जीवने ध्यान सम्बन्धी स्वयं थः
 ध्यानी जुया शिष्यपित नं ध्यान शिक्षा विया कर्मस्थानाचार्य
 तक नं जुया विज्यात ।

वसपोलया भिक्षु जीवने व बौद्धऋषि जुया च्वंखलै नं
 जिमिसं आपालं वसपोल नाप बुद्ध-धर्मया सम्बन्धी ध्यान
 भावनाया अवस्थां ईब्ब्यो हने दुगु लसताया नापं थ्व महाप्रज्ञा-
 या लेख संग्रह सफू रूपे प्रकाश यायेत आयुष्मान भिक्षु प्रज्ञारश्मि-
 द्वारा परिश्रमयाना विज्यागुली हर्षया नापं स्वर्गीय महाप्रज्ञाजु
 या निर्वाण शान्ति कामना यानागु जुल । सद्धर्मया चीरस्थाई
 जुयमाः । अस्तु !

— भिक्षु सुबोधानन्द महास्थविर

विषय-सूचि

भिगु आशिका	१
कल्पना-कुसुम	३
ज्ञान तंगु सागर (कविता)	६
मनया खें	७
बुद्ध-धर्मया छगू रेखा	१३
ज्ञानमाला (कविता)	१८
अले जि हिला	१९
छिपि पिनें-पिनें जि दुनें दुनें	२३
संसार चक्र (कविता)	३०
संसारया घटिकारक घमण्ड	३१
अनित्य (कविता)	३३
परनिन्दा	३४
दुःख व मन	३८
मरणानुस्मृति (कविता)	४०
क्रोध	४१
विचित्र-विचित्रता	४५
साहित्य-साधना: निस्वार्थताया उपासना	५०
मंत्र, तंत्र, यन्त्र	५३
बुद्ध-धर्म	५८
नर्क (कविता)	६१
बुद्धया भाषा	६२
यथार्थ ज्ञान	६६
छलफल	६९
भिगु च्याका लें	७३
दुःख सत्य	७४

“नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स”

भिग्गु आशिका

— श्री एम० पी० प्रधान

न्हि छकः स्वंगू जन्मयागु खँय् विचार यायगु नं छगू उत्तमगु हे ध्यान खः । न्हाप्पां वर्तमान जन्मयागु विचार यायगु । यथा—जि छाया छु अवस्थाय लाना च्वन ? धनी ला, गरीब ला ? अंग पूर्ण ला वा अपूर्ण ला ? सुखी ला वा दुःखी ला ? इत्यादि तथा व व अवस्थाया कारण माला स्वेगु । कारण मुख्य नं निगू दै । छगू थुगु जन्मयागु देश, काल व ज्या, मेगु पूर्व जन्मयागु कर्म अर्थात् प्रारब्ध । थुजागु खँय् थःगु जक विचारं मगात धासा विद्वान्पिन्थाय् वना न्यनां, छलफल याना नं सीके माः ।

थः थह्यं यानागु विचार वा छलफल द्वारा थुगु वा पूर्व जन्मे जि थथे थथे यानागुलि आ जित थुजा थुजागु अवस्था जुसेली लिपा वा लिपायागु जन्मे जि कथं ज्वीकेत वा थुगुकथं मज्वीकेत आ जि थुगु धर्मकार्य याय् माल धैगु सत् विचार लुया वई ।

थःके लुया वोगु सत् विचारानुसारं पुण्य कर्म याय् फत धासा पूर्व जन्मे आशिका याना वयागु दु धका सीकेगु । यदि मफुत धासा जाकि छहू जक दान बिल, स्वां छको जक द्योयात छात वा नःदां पञ्चदान हे न्याय्कल धासा नं 'थहू' स्यूगु सत् विचारानुसारं पुण्य कार्य याय् फय्मा धका आशिका याय्गु । थुकथं आशिका पूर्ण गुया सत् विचारानुसारं कर्म शुद्धि ज्वी, कार्य पूर्ण याय् फै ।

संसारे व्यवहारे मभिगु हे ज्या, याना च्वोसां मने नं सत् विचार महया असत् विचार मुक्कपि मनुत दुर्लभ हे ज्वी । शुं छहू मनुखं छुं छता वस्तु खुया काल, व सिया 'पुलिसं' ज्वना यंकल । विचारीं न्यनी 'छं फलानागु वस्तु खुया कयागु खः ला ?' अन व खुं जि खुयागु खः धका कदापि धाई मखु, तर खुंया नुगले सत् विचारं धया च्वनी कि जि खुया कयागु मखुथे जुल । अथत् मनुया नुगलं मभिगु खँयात सकार गुवलें याइ मखु । उक्रिया निमित्त थःके दुगु सत्विचारं अति बियाच्चंगु दय्क दय्कं नं कुबानि वा कुसंसतयागु अभ्यासं याना कुमार्गे ला वनीगु संसारया स्वभाव खः । अतएव सत् विचारयागु पक्ष लिना सत् विचार अनुसारं कुशल कार्य याय् मफुतले न्ह्यागु हे धर्म कर्म यासा नं च्वे कना थें आशिका याय्गु भि ।

[धर्मोदय २/६, बुद्ध संवत् २४६२]

कल्पना-कुसुम

-श्री महाप्रज्ञा

शरीर रूपी पुखु ! चित-ल!! अले व लः स्थिरं गवले चवनी? न्हावले सनाचवनी । चाकः कया चवनी । यदि स्थिरं च्वंसा-च्वंगु जूसा न्हाय्कनेथें निर्मल स्पष्ट थःगु किपाया शान्तिदेवीया खाः उकी खने दइगु, आनन्द नं प्राप्त याये फइगु ! तर अभाग्य ! फय् सन, चित्त चञ्चल जुल, अले अशान्ति स्थापना याना दुःख विल, विया नं चवन । हे मन, छ गनं वया? छंगु देश गन ? छ सुया काय ? हुं, गनं वयागु खः, अन हे । हुं लिहां हुं ! छ थन चवने दइमखु ।

‘चैतन्य देव ! जि मदेकं छलपोलया महारानीया छुं हे कार्य सिद्ध जुइ मखु, गवले जुइ मखु । हानं छाया जित पित्तिनागु?’

‘सु जिह्वा महारानी, मन ?’

‘अविद्या देवी !’

‘जिह्वा रानी ला ‘शान्तिदेवी, खः। सिवाय शान्ति
देवी गनया ‘अविद्यादेवी’ जिह्वा महारानी जुइ ?’

‘व हे अविद्यादेवी’ जिह्वा महारानी जुइ ?’

‘व हे अविद्यादेवीं छित मोहनी याना - संसार ल्वमंक-
वेहोश जुइक जिगु द्वारा सुख-शान्ति बियाः राजाधिपति
याना तल । हानं थ्व खँ ? जित मंत्री याना तल, जि हे थ्व
राजयागु हेरचार याना च्वना, अले जि विना थ्व राज पल
भर खुनु चले जुइ ? इन्द्रिय ला जिगु महल खः। व जितोती?’

‘हुं, हुं, थन छंगु ज्या महु !’

‘मदु ?—मदु धया ला ! गय् मदु ? जिके दुगु न्यागः
कैमरां जि छु यायेगु ल्वमंका च्वनागु दु ? चक्षु-कैमरां
रूप खिचे यायेगु, श्रोत-कैमरां शब्द खिचे यायेगु, घ्राण-
कैमरां गन्ध खिचे यायेगु, जिह्वा-कैमरां रस खिचे यायेगु,
अले काय-कैमरां स्पर्श खिचे यायेगु थ्व फुकं गन छ्वयेगु ?
थ्व फुक तस्वीर खिचे याना मंका स्मृतिया एलबमे तथा
कल्पनाया करवरं काकाः महारानीया इच्छा जुइबले पिकया
व्यनेगु नं जिगु हे ज्या खः। बरु न्यं मेगु नं गाक्क खँ-
स्तेपने चिकं तथा न्य - अले राजकुमारी रतिदेवी वया योयोगु
ल्यया काइ, अरतिदेवी वयाः बांमलागु जुक काकां वांछबया बो,
तृष्णादेवी वया वथें हे जाःगु धात्थेयागु हे माः धका थुनां थुना
जुइक, घोंघों स्याक ब्वां ब्वां वना काः वनी, थमं मफुत धाःसा
बत्लापिनि सहायता नं काइ । अले प्राप्त जूसा लयेताल, मजूसा

क्रोधाग्नियागु चिरागं जित जलन व दाह याः वडगु । काम,
 क्रोध, लोभ, मोह, रति, अरति, तृष्णादि कुमार कुमारीपि
 थःथःगु इच्छानुसारं पुरे मजुइवं दरवार हे दिनि दिनि मिक्
 तिति न्हया दुःख विया च्वनी, व भार फुकं फया च्वने मालीगु
 जि! थ्व द्वन्द्या फसं पुखूया लः स्थिर मजुइगु खः । अले थुकीं
 जिगु छु दोष ? छि मोह निद्राया वशे लाना च्वनी, महारानी
 अविद्या देवीं पुलां पुलांगु स्मृतिया तस्वीर स्वये हति धका
 हुक्म वी, जि क्यनेगु कर लगे हे जुल । क्यनेवं हानं कुमार
 कुमारीपि सकलें वड, हानं नं अथे हे ल्वापु याइ । जि यायेगु
 छु ?”

होश दया वल । थःह्य गृहलक्ष्मी शान्तिदेवी लुमंका
 ख्वख्वं विरक्त जुल । सर्वस्व त्याग याना । अले खालि—
 ‘हे शान्ति ! हे शान्ति !! छ गन वना च्वना । जित छाय
 तोता वना । छ विना जित हामोगोछि हे सुख मंत । जित
 खाः क्यं वा, छको खाः क्यं वा, देवी !’ धका विरह याना ।
 अले शान्तिदेवीयागु सः ताल— ‘स्वामी ! छित दुतीय
 पत्नी अविद्यादेवीं वशे कया तःगुलि जि ल्वमंका । आः ख्वयां
 छु याये ? गन तक व पापी कुमती नारी छें दइ तिति, अन
 तक जिगु खाः स्वये दइ मखु ।”

शान्तिदेवीयागु शब्द जकं ताल, खाः खंगु मखु । उकिं
 ऊं उद्वेग जुया वेंथें जुल । अले प्रज्ञायागु आराधना याना,
 ज्ञानास्त्र धारण याना, स्मृतिया आलोके अविद्यादेवीया शाखा

सन्तानपि छद्म छद्म ज्वज्वं प्रतिज्ञा पाशं च्युच्युं ज्ञानास्त्रं छेदन
यायां नाम निशान हे छुं मलयंक इतिश्री याये मास्ते बल ।
अले अविद्यादेवी नं ततःखेक ह्याउँक मिखा कना, सँ हे लासा
याना, वसः इसः हे उखे थुखे मदेक छटपटे जुइ, पृथ्वी
चतावाना प्राण नं त्याग याइ । अले मती ति, थुलि जुसेलि
वायु प्रवाहुअन्त जुल । मानसरोवरया नीर नं स्थिर जुल ।
अले तःले थःगु किपाया शान्तिदेवीं दर्शन बिल । शान्तिदेवी
यागु दर्शन मात्रं हे चैतन्य-देवं— 'हाय शान्ति !' धाधां
वना आलिङ्गन, चुम्बन, विलास यायां निम्हं छद्म जुल ।
निहेतु भूवने लीन जुयावन ।

[धर्मोदय ८/६-१०, बुद्ध संबत् २४६६]

ज्ञान तंगु सागर

(महाप्रज्ञा भिक्षु)

जि म्येह्य हे मन म्येह्य हे ध्व ज्ञान तंगु व सागरे

मालाः ल्वीके फ्यू गुह्यसे ज्वीगु वैतः थनं तरे ।धु।

चक्षु रूपादिया योगं वःह्य सु ? सिलला थन ?

तद्धंगु ध्यान नं खंका अलगग याय्माः वलं ॥१॥

हेतु द्वारा उदय जुक्व नाशवान् तत्व लोकया ।

अन सीक्यगु ज्ञानया चक्षु छु वाकिदनि सीकिन्हां ॥२॥

महान प्रज्ञा ज्ञान चक्षु स्वय्गु हेतु ध्व लोकया ।

लुई हेतु ज्ञान मनया, जुई मोक्ष व निश्चय ॥३॥

[६]

मनया खें

—श्री एम० पी० प्रधान

‘मन जि ला कि मेम्ह ?—अहँ, मन जि जुइ मखु; गुकथं मन जि जुइ ? यदि ‘मन’ जि खःसा, जि धयाथें थ्व छाया् मन्त ? जि धयाथें मदया जित गुलि दुःख जुयाच्चवन । थ्व मनं अनन्त इच्छा यात, पुरे मजुल, अले नुगः दाह जुल । ‘मन’ नं बुद्धि मगाःम्ह मचार्थें का ! वयात वणे कायेगु स्वइम्ह ‘जि’ खः । उकिं मन मेम्ह खः । अले मन वं जि— निम्हे सु न्हापां बुल ले ?—जि ? अय्सा मन लिपा गनं वल ? जि बूगु गबले ले ?’ —

वैज्ञानिक न्हूगु आविष्कारे, रहस्योद्घाटने व्वाना च्वनी, दार्शनिक न्ह्याबलें वया ल्यूने, वया ल्यूने, अऊ वया नं ल्यूने, मखु वया नं ल्यूने—ल्यूने छुं दु धाधां व्वाना च्वनी । तर भगवान बुद्ध स्पष्ट रूपं हे थः हे छह्य अद्वितीय दार्शनिक जुया नं कीगु जीवन गनं शुरू जुल, संसार गय् वने जुल धयागु खें

[७]

विचाः यायेगु वेँ जुइगु वासः माः जुइथें खः धका धया वि-
ज्यात । तर अयनं कीत व संसारयात सुनां दयेकल धयागु
प्रश्न हे भ्रमपूर्ण वा त्रुटिपूर्ण धया विज्यागु दु । कारण बौद्ध-
धर्मया सिद्धान्त हे 'ये धम्मा हेतुप्पभावा' खः । ईश्वरयात थन
थाय् मदु । सुनानं दयेकां वा स्वतः छुकियाँ श्रृष्टि जुइगु सम्भव
मदु । हेतु हे फुक श्रृष्टिया जननी खः । वस्तुत इन्द्रिय व
विषयया संयोगं मन उत्पन्न जुल । अले प्रश्न पिहाँ वइ-

‘यदि इन्द्रिय व विषयया संयोगं मन उत्पन्न जूसा व जा
निर्जीव जुइ माःगु, सजीव जुया वया योयोथाय् ब्वांब्वां जुइ
फुह्य गथे जुल ले ?’

वास्तवे मन ब्वांब्वां जुया च्वंगु मखु, मद्दिक न्ह्यज्याना
च्वंगु मखु, हेतु द्वारा उत्पन्न जुजुं वना च्वंगु छगू श्रोत जक
खः । गुगु उत्पत्ति, स्थिति, भंगया श्रोतयात उदाहरण थन
गुगु भौतिक वस्तु वीगु सूर्यया न्ह्योने मत च्याकेगुथें खः ।
हानं व ब्वां वनीगु नं मखु, व्वया वनीगु नं मखु, अन्तर
ध्यान जुया वनीगु नं मखु । थव जा धुपांय् छपु च्याका वल-
वेगं चाःचाः हुइकेव चाकलागु मिथें च्वना च्वंगु जक खः ।
अथवा वर्षाया ले पोपोचा फोंगात, व तज्यात वया लिकं तुं
मेगु फोंगाइथें जक खः । तिव्र प्रवाहे कीत अन्तर-अस्थिर-
अभावथें भ्रम जु हे जुइगु । कया दिसँ, हानं छगू उपमा
छित !-

अप्पा वा अप्पाथें जागु छुं पदार्थ-भति भति पाक थना

यक्व कोलाक थना यंकल, अले उकी सीथे च्वंगु अपा छ्या
 घवाना गोतुइका विल, अप्पां अप्पायात घवाना क्रमशः फुकं
 गोतुला वनी । थुगु दृश्य नं याने च्वना स्वपिन्त सुलुलुलुं वंगुथे
 भनुभव जुइ । धात्थे सुलुलुलुं वंगु मखु, केवल दना च्वंगु
 अप्पात क्रमशः गोतुला वंगु खः । अथे हे थ्व मन नं हेतु द्वारा
 उत्पन्न जुजुं निरोध जुजुं जक वंगु खः, व्वां वनावं च्वंगु मखु ।

जि थन कालिम्पोंगे ज्या यानाच्वना, मन कलकत्ताय्
 थ्यंगु, गफ यायां गन गन गन चाहिला कोगु खँ गनं स्वाना
 वःगु, धका खँ ह्लाये सिधयेका न्यने माला च्वनीगु नं हेतुया
 प्रेरणाय् वा कारणं मनया उत्पत्ति व विनाश जुया च्वंगु छ्गू
 प्रवाह खः । हेतुस भतिचा अन्तर वा वक्रता वयेवं मनया
 प्रवाह नं अथे हे उलि हे अनुपातं पाः वनी, गथे वन्दुक कयेकी
 वले ह्लाः भतिचा थुखे सनेव उखे गोलि गुलि पाक कःवनीगु
 खः । अऊ व स्वयानं अपो मनया प्रवाह व हेतुया खँ खः ।

अरकनया 'परियत्ति' धयागु विहारे छ्हा भिक्षुया न्ह्योने
 छको थुजागु हे खँ ज्वनावल । वसपोलया शिष्या अनागारिकाया
 थःगु आश्रमया ऊयाले च्वना मनयागु हे विचारे च्वना च्वंहा
 सिया नेपाःयागु छेँया ऊयाले च्वना ख्वयाच्वना धयागु तर्कना
 थ्यंवले कसंक वन—'गय् जुल, छु जुल, मनयागु हे विचारे च्वं
 च्वंहा गवले व हे मन नेपाः थ्यंका ऊयालेच्वना ख्वल ?' थ्व
 वयात होश हे मडु । थःगु मनया विचार धारा ह्युगु लँपु
 लुइकेत लुमंका स्वल । तर हैरान हे जक जुल । अले गुरुह्यसि-
 थाय्वना थ्व खँ निवेदन यात ।

‘गुरुहं न्यन-‘छ नेपाले थःगु छे’ ऊयालेचवना स्वया च्वंगु
कारण छगू दइ । छाया् छ अन स्वया चवनागु ?

‘मामं दाःगुलि ।’

‘मामं छाया् दाल ले ?’

‘गमलाय् च्वंगु स्वां धवत धका ।’-आः थुलि धायेवं वयात
कसंग कारण लुमन । वं धाल-‘थुल थुल, भन्ते ! जि आश्रमया
ऊयाले च्वंचवनावले क्यबे ह्वयाच्वंगु स्वां छपवः खना । व स्वां
ठीक नेपाले जिमिथाय् छे’ गमलाय् ह्वयाच्वंगु स्वांथे हे च्वं !
व हे स्वां धवयागुलि मामं जित दाःगु खः ।’

थुकथं कीसं मनयागु विचारे चवना नं मन हे तं छुं ज्वना
प्याहां वंगु होश याये मफइ च्वनीगु खँ योगाभ्यासितयेगु पाखें
यक्व सीका कायेफु । छि नं मुलपतिं छ्याना फेतुना दिसँ,
मनया विषये हे विचाः यानादिसँ, व बिस्युं वनीगु लँपु हेतुया
अध्ययन याना दिसँ । हानं छि कुतःयाना दीसा धव हे चित्त
छगू हे आरमणे लाका तयेफु गुकियात एकाग्रता धाइ । थुकि
कीगु चित्तयात शक्ति व ज्ञा या कबजाय् तयेगु शक्ति बढे जुइ ।

छि बुद्ध भगवानयागु मूर्ति वा तस्बीरया स्वरूप स्वया-
‘बुद्ध भगवानयागु रूप’ धका सिल । धव सूक्ष्म मनं अपाय् धंगु
रूपयात ‘धव बुद्ध रूप’ धका गुगु हिसावं सीकल ? थन विचार-
नीय । स्वाले जक स्वयाच्वन धाःसा-क्रमशः मेगु अंग फुक
खने मदया वनी, अले स्वाःपाः छपाः जक स्पष्ट जुइक खनी ।
स्वाले नं ह्वाय् च्वकाय् जक एक चित्त याना स्वयाच्वन धाःसा

ह्लाया च्चका हे जक खनेदया वइ, मेगु छुं खने मदया वनी ।
वथें हे मिखाया स्वतधाःसा मिखा हे जक, मिखाया लानि स्वत
धाःसा व हे लानि जक खने दइ, मिखाया कुं स्मेतं नं खने
मदया वनी उकी नं लानिया दथुइ च्वंगु दुक्कुसे-हाक्कुसे च्वंगु
विन्दुले स्वसा, व हे सिवे मेगु छुं खने मदया वनी । अन व
स्वया च्वंहासित व हे विन्दु छगू विशालगु ग्वाराथें अनुभव
जुइ । गथे तापाकं स्वयेवले चिचीगोगु पहाड, अन हे लिक्क
वना स्वयेवले विशालगु जुयाचवनी । अळ व विन्दुयात नं
विभाग याना स्वसा उलि हे जक नं छिखंका च्वने फु । अले
विचाःयाना दिसं, थ्व मन गपाय्धं ! थुजागु रूपं मनं व
लानियागु च्चका छचालं खंकेत व च्चकाया उखें थुखें छचालं
व्वा व्वां जुयालि तिनि 'चाक लाःगु' धका अनुभव जुइ । मुलुया
च्वकाथें च्वामुगु कलमं मिखायागु लानिया आकारं विन्दु
विन्दुया संयोग द्वारा चित्र निर्माण याइ, उकी विन्दुया संख्या
गुलि थ्यन, प्रत्येकं विन्दुया आकारे मनया उत्पत्ति व भंग उलि
हे अनुपात जूगु दु । अथे हे मिखा छगले, स्वाः छपाते, ह्य
छम्हे, छचालं स्वया च्वनागुली विचार यायेगु ।

थुकथं व छगू तस्सकं संकीर्णतमगु सीमाय् आवद्धजुया नं
अद्वितीय वेगं प्रवाहित जुया च्वनीगु चित्तया उत्पत्ति स्थितिया
गणना ला असम्भव हे खः । अय् नं उत्पत्ति व निरोधया खं
थ्व उदाहरण वांलाक थुइ-

मुलु छपु थना स्वहासं 'मुलु' धका अनुभव याइ । मनं
उकियात 'मुलु' धका तहाकःसे छखे प्वाः दुगुलि धाःगु खः ।

तर 'चोका' धयागु मन 'पोका' धाःवले मंत, 'पोका' धाःगु मन 'चोका' धाःवले मंत । 'दथु' धाःवले 'चोका' व 'पोका' धाःगु मंत। साधारण दृष्टि व मुलुइ थ्व मन थहाँ क्वहाँ जुक्क पत्ति 'मुलु' धका निर्णय याःगुथे च्वं, वास्तवे मखु ! मन ला च्चे क्वेया भाग भाग पत्तिकं उत्पन्न जुजुं निरोध जूगु मात्र खः । तर थुकियात हे मनया धार सम्मुति बियातल । गथे कहवा वा ताहाँफं लः हायेकीवले च्वंनिसें क्ये थ्यंक लःयागु हे धार धाइ, यद्यपि अन ह्लापा पिहाँवगु लः वने हे धुंकल, हानं पिहाँ वःगु ला ल्यू ल्यू वःगु लः थहरे जुइ ।

बुद्ध-धर्म थ्व मनयागु धारया कर्ता सुं ईश्वरयात माने याइ मखु । उकिया जननी ला चक्षु-बिज्ञान धातु संयोग खः । श्रोत द्वारा मनया धार व्वां वनीगु नं पूर्व दर्शित चक्षु-बिज्ञान-यागु आधार कया, शब्द प्रकाश जूगु पदार्थयात आकारे मनया गति संचालन जूवनी । वथें हे प्राण, जिह्वा, काययागु नं खँ खः । वस्तुतः मनयागु उत्पत्ति हेतु इन्द्रिय व विषयया संयोग खः उकि संसारे उत्पन्न जुक्क फुकं हे हेतु द्वारा उत्पन्न जूगु खः । हेतु रहितगुयात ला निर्वाण धाइ । हानं थ्व हे कारणं जन साधारणया मन भिकेत शिक्षाया गुलि जरुरत दु, उलि हे अनुकूल वातावरण, परिस्थिति अथवा स्वच्छ समाज व्यवस्थाया नं जरुरत दु । हानं थ्व ज्या थुकिया विधि तोक्षुला अपवाद स्वरूप दनीपिं महापुरुषपिसं याइ । थुकथं मनया खँ मनं तुं यक्व हे कीसं बिच्चाःयाये माःगु दु । अस्तु !

[धर्मोदय ६/४ बुद्ध संबत् २४६६]

[१२]

बुद्ध-धर्मया छगू रेखा

— श्री एम्. पी. प्रधान

‘स्वया दिसँ ! थ्व रुमाल खः । रेशमयागु रुमाल खः । थ्व रेशमयागु रुमाले छुं मद्दु । गनं छुं चिना तयागु मद्दु । प्यपुंका तयागु मद्दु । स्वाना तयागु मद्दु । सकसिनं ल्हाते कया स्वे ज्यू । ’—कलकत्ताया मैदाने छम्ह जादूगर हाला-च्वन । स्वया च्वंपिस व रुमाल कया पुत्तु पुइका स्वल । अले यंका मैदाने घांसे दश्वी लाया विल । जादूगर हाला हे च्वन—‘स्वया दी धुन मखु ला ? छु दु ? छुं हे मद्दु । थ्व रेशमयागु रुमाले छुं हे मद्दु । तर थ्व प्याखं ल्हुइ । थिकुथिकु सना प्याखं ल्हुइ । उखे थुखे मसंसे हल्ला मयासे बांलाक स्वया दिसँ ।’

अले आकाशे थस्वल । मंत्र यात । बांसुरीया ताले चुटकी न्यायेकल । वहे चुटकीया ताले रुमालया दथु भाग जुइक दना किनारा भ्यारा भ्यारां लुइक प्याखं ल्हल । स्वया च्वंपिं छक्क जुल ।

व रुमाले ज्यू मदु, चेतन मदु, तर अयूनं वाजाया ताले
प्याखं ल्हल ?

मन्त्र धयागु गुजागु खः? मिखां खने दुगु मखु, चरित्र
धाःसा प्रगट जुयाच्चन । मन्त्र धयागु मदु गय् धाये, दु धायेत
नं 'मन्त्र' थ्व धका खने दुगु छुं मखु ।

प्राणिपिनि शरीर नं रुमालथे जड पदार्थ खः । पञ्चतत्व
मात्र खः । चक्षु आदि इन्द्रियत नं धातु जक खः । इन्द्रिय व
विषययागु संयोग स्पर्श खः । अले व हे स्पर्श द्वारा उत्पन्न
जूगु वेदना अनुभव खः ।

थ्व धातु मात्रगु शरीरे इन्द्रिय व विषयया संयोग हेतु
प्रत्यय जगु वेदनाया कारण 'तृष्णा' जुल । थ्व हे तृष्णा
जादूगरया प्रतीक खः । धातु मात्रगु शरीर छगू खः । जादूगर
जुया च्वह्य तृष्णा मेगु खः । त्रिगुलिं छमू हे मखु । गथे
रुमाल छगू खः, जादूगर छमू हे । जादूगरया मन्त्रं रुमाल प्याखं
न्हूगुथे थ्व शरीरे व तृष्णां 'जि' धायेगु अहंभाव छगू प्रयोग
याना तःगुलि आशाया किनारा भ्यारा-भ्यासं सुइक जीवन
प्याखं ल्हया च्वन । थ्व हे प्याखं संसारया नृत्यशालायागु
लीला खः ।

शरीरे तत्व न्यागु दु-

(१) पृथ्वी, (२) आपो, (३) तेजो, (४) वायु, (५)
आकाश ।

पृथ्वी स्थूल पदार्थ खः, आपो जल पदार्थ खः, तेजो दवाः

स्वाङ्गु खः, वायु हे फय् खः, अले आकाशया तात्पर्य खालिगु ।

पृथ्वी पृथ्वीया संघर्ष अग्नि उत्पन्न जुइ । अग्निया धारे तेज लोप जुइवं वायु जुइ, वायु संग्रह जुया आपो = लः उत्पन्न जुइ । आपोयागु मल जम्मा जुया पृथ्वी जुइ । पृथ्वी हानं पृथ्वी संघर्ष जुया अग्नि जुइ । थ्व हे घच्चा खः ।

अले पृथ्वी तत्वया स्पर्श, आपोया सम्बन्ध, तेजोया शीतोष्ण, वायुया स्थिर व चंचलता, आकाशया परस्परया मध्य रिक्त स्थान लक्षण खः । ङीगु शरीरे पृथ्वी तत्व किच्याता, आपो तत्व किप्यता, तेजो तत्व प्यता, वायु तत्व खुता, आकाश तत्व छता जम्मां पोस्वता अलग अलग तत्व दु ।

पृथ्वी किप्यता खः-

सँ, चिमिसँ, लुसि, वा, छ्यंगु, ला, नशा, ववेँ, जलस्येँ, नुगः स्येँ, स्येँ, स्वँ, अंपी, तःपुगु आंद्रा, चीपुगु आन्द्रा, मलासय, पयवासय ।

आपो तत्व किप्यता खः-

स्यः, न्ह्यपु, पित्त, ई, घाले वइगु ह्लि, हि, चःति, न्हाय् च्वकाय् पिहां वइगु चिकं, ख्ववि, दाः, खई, ह्लि, लाः, च्व ।

तेजो तत्व प्यता खः-

पाचक तेजो, जोर तेजो, जीर्ण तेजो, संतपन तेजो ।

वायु खुता खः-

आस्वास प्रस्वास, हाछिका, धका, अधो वायु, प्वाथे धाराघुरु सनीगु, फिरिफिरि सनीगु ।

आकाश छुता खः- मध्य स्थानया रिक्तता वा खाली जुइगु।
 फिच्याता धातु ज्ञाने शारीरिक धातु चक्षु, श्रोत, घ्राण,
 जिह्वा, काय, मन खुता खः । रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पर्श,
 विषय धर्म खुता विषय धातु खः । थन चक्षु व रूप स्पर्श जुइत
 आलोकया, श्रोत व शब्द स्पर्श जुइत आकाशया, घ्राण व गन्ध
 स्पर्श जुइत वायुया, जिह्वा व रस स्पर्श जुइत जलया, काय व
 फोटुब्बया स्पर्श जुइत पृथ्वीया आधार माः । थुकथं शारीरिक
 धातु खुता, विषय धातु खुता, स्पर्श जुइगु खुगु आधार याना
 फिच्याता जुइ ।

थःथःगु समन्वय दुगु थ्व स्वताया संयोग पत्तिकं वेदना
 (अनुभव) उत्पन्न जुगु लक्षण पाखे मिखा भ्वेव बोध जुइ,
 थुकी चेतन शक्ति छगु दुने दुपिना च्वंगु दु ।

अले चेतन छु खः ले? शरीरे न्हाथाय न्हागु स्पर्श जूसां
 वाःचा दुगु हे चेतनाया लक्षण खः । नकमि वा कौनं नँ छुया
 लखे तइ । व क्वाः ला ख्वाउँ ला स्वयेत लखं छ्वाकी । क्वाःसा
 छुं सः वइ, ख्वाउँसा वइ मखु । थ्व शरीरे नं चेतन दु मदुया
 परीक्षा स्पर्श द्वारा जुइ । चेतन हीन शरीरे स्पर्श ला छु, ला
 हे कुच्चा कुच्चा याःसां वाःचाः दइ मदु ।

थ्व हे चेतन (चित्त)यात 'नामस्कन्ध' घाइ । ल्यँगु तत्व
 फुकं 'रूपस्कन्ध' खः । नामं 'रूप' खनाच्चन, रूपं नामयात
 धारण यानाच्चन । रूप व नाम निगुलि परस्पर आधारित
 जुयाच्चनी । नाम विना रूप, रूप विना नाम सम्भव मदु ।
 मये 'आकार, व 'वर्गे', आकार छुं पदार्थ खः, व आकारे खने

दयाच्वंगु हे रंग खः । रंगया आधार पदार्थया आकार खः, अले आकार खने दुगु हे वर्ण (रंग) दुगुलि खः । अथे हे नाम व रूप नं अन्यमन्य प्रत्यय खः ।

प्राणि मात्रयाके थ्व हे नाम व रूपं अतिरिक्त छुं हे मद्दु । मेगु छुं अपो दु घका क्यंस् व 'चेतसिक' खः । तर थ्व नं नामस्कन्ध हे खः । गथे लःयागु किचः अंगले लावालावा सना च्वनी । व किचःया गति लःया कारणं उत्पन्न, जूगु जूसां व छाया लःया ल्याखे लाइ मखु । वत्थं हे चितयागु छाया थ्व चेतसिक खः । हानं व हे चेतसिक कर्म कारक कर्म फल भोगी नं खः ।

चेतसिकया अंग प्रत्यंग राग, द्वेष, मोह खः । थुकियात 'क्लेश' नं धाइ । मोह चेतसिकया ह्य खः । विचार व ज्ञान मद्दुगु हे 'मोह'या साधारण परिभाषा खः । राग व द्वेष थ्व चेतसिकया निपा तुति खः । 'राग' या तात्पर्य लोभ, 'द्वेष' या अर्थ क्रोध खः । थ्व हे निपा तुति चुया इच्छाया ह्लाति संकल्प विकल्पया ज्याभः ज्वना जन्म, मरणादि संसार चक्र निर्माण याना मनया फय्खते च्वना छुं मद्दुगु आकाशे की ब्वया च्वना । खूव ब्वया च्वना । अभियान याना में हाला ब्वया च्वना ।

चैतसिक व चैतन्य निगू भिन्न खः । अले हे कीसं याये मज्यू, याये मखु धाःसां गबलें व हे ज्याय् व हे ले कीगु ह्लाः तुति लाना च्वनीगु खः ।

भिगु सदुपदेशं चैतन्ये स्पर्श जूसा जक अन सत्त्विवेकया उत्पन्न जुइ फइ । तर चैतन्ययात धाःसा चैतसिकया फौजं

तौपुया तःगुलि सदुपदेशया स्पर्श मजुया च्वनीगु खः । गबलें
गबलें व उपदेशं दुने चैतन्ये थ्यंक थ्यू वने फइगु नं सुसंगत
द्वारा क्लेश ह्वगनी बले हे खः ।

सूसंगत द्वार क्लेश ह्वह्वगनी । क्लेश ह्वगलिसे सदुपदेशया
शब्द प्रवेश जुया चैतन्ये स्पर्श जू वनी । स्पर्श जूलिसे सत्त्विवेकं
ज्ञान-मिखा कनी । अले मन मारया विध्वंशकारी लीला खना
ग्याना लिचिली । हानं क्लेश निर्वल जुइ । चेतन विशुद्ध जुइ ।
विशुद्ध चेतनं शारीरिक धातु, विषय धातु सम्बन्धित नाम व
रूपयात छिन्न छिन्न जुइक प्रज्ञा भावना याइ, अले जन्म
मरणादि दुःखया संसारं मुक्तगु, हेतु रहितगु निर्वाण पद नं
प्राप्त जुइ । अस्तु ।

सब्बे सत्ता सुखिता भवन्तु

[धर्मोदय ६/१, बुद्ध सम्बत् २४६६]

ज्ञानमाला

लोभ समानं अग्नि मद्दु, क्रोध समानं काल ।
तृष्णा समानं नदी मद्दु, त्वःतेमा थुगु चाल ।

— महाप्रज्ञा

[१८]

अले जि न्हिला

—श्री एम्० पी० प्रधान

उखुनु नं जि समुद्रया सिथं सिथं चाह्यु वनावं च्वना ।
समुद्र सिथे नाना प्रकारयापि प्राणीपि दु । गुलि ऊिथाय्
शंखथें च्वंगु छें कुविया जुइपि खासाथें, इमिगु छें अनेक
प्रकारया अनेक आकार लू ! गुलि छें मद्रुपि नं प्राणीपि दु, तर
इमिसं छें घाना जुइपि ! प्राणीपिन्त स्याना नइगु, अले व हे छें
थमं घाना जुइगु ! हानं गवले वया सत्तिक सुं थ्यनी, अवले व
सुत्त छें दुने दुहाँ वनी, अले अन दुने छें भ्वाक्क भोसुइगु मखा
जुइ ?—सः सी छुं मदयेव तीसकं छ्यों पिकया हइ, मिखा
कना स्वइ, सुं मखन ला सुत्तसुत्तु छें ववविया वनी ! व की
साव वांला, व की—छें नं साव वांला ! पञ्जावी ज्योतिषतयेसं
व की—छें हया वजारे मी ! मनूतयेसं न्याना यंकी । पूजा-कुटी
बोया तइ ।

अहाहा गुलि गजवगु खँ ! गुह्य किलं मांया ध्वाथं निसें

[१६]

घाना वल छें, वयात मेह्य किलं स्याइगु अले व छेंया अधिकारी
 थः जुइगु ? हानं मेपिसं वयाके च्वंगु लाकी धका सः ताल कि
 सुत्त छ्यों बचे याइगु, सुलीगु ! तर व छें वयागु मखु धका, व
 छेंया धात्थेंह्य अधिकारी किलं छें कुविया जूगु खंझं तुरन्त
 सीकी । वयात छें-खुँ धाइ । छुनागु वा व धात्थेंगु वा जकं
 गन मपाइ ? वं व यक्व हे थःगु छथें याना कुविया जू, तर
 व वयागु छें मखु धका धा हे धाइ ! वयागु छें व ह्यया स्वापू
 नं ला छें थुवाः कीयाकेथें मदु ? विचाः यायां जि मुसुहुं छको
 न्हिला थःथमं !

ध्व शरीहे नं अय् हे खः । अज्ञानया जंगलं पिहां वःह्य
 अहंकार व तृष्णा रूपी भूत-भूतनि निह्यसें चैतन्यदेव व
 शान्तिदेवीयात नया होश हवाश हे मदयेक स्वरज चले
 यात । अले व गबलें मग्यासे चाहिला च्वनी, गबलें ग्याना
 सुली । सुख दुःखया अनुभव याइ । गबलें सुख सी धका ससं
 हे दुःख सीया च्वनी, सुख जुइ धका आशा यातं दुःख जुइ,
 सुख हे जुइ धका विश्वास दुगु नं दुःख जुया वी । गबलें दुःख
 जुइगु कारणे वा दुःख जुइगु ज्याय् नं साब हे ऊकं हे
 मजाताया च्वनी । गथे चासु कै वःह्यं चासु सहयानां याये
 मफ्या ऊकं चासुं वइ, ऊकं चासुइ, अले लिपा हीइ ! चासु
 कै हे मदुसा न चासु वयेगु मज्जा दइ, न लिपा हीया हे
 च्वनी । तद्रूप सुख-दुःखया कारण अहंकार व तृष्णा खः ।
 व हे मदुसा सुख दर्शन यायेत नं दइ मखु दुःख वास

यायेत नं !

‘अयसा छु अहंकार व तृष्णा शरीरं अलगगु खः ला ले?’
प्रश्न जुइ फु ।

लिसः थुकथं वीगु त्वः—

‘शरीरया निति प्यंगू महाभूत व खुता इन्द्रिय अले चैत-
न्यदेव व शान्तिदेवी थुलिया हे जक जरुरत दु, मेपि आगन्तुक
समान खः ।

थ्व खँ भति स्पष्टं अवले खनी गवले किच्याता धातु
प्रज्ञाया जः दइ ।

धातु किच्याता दुः—

खुता इन्द्रिय धातु, खुता विषय धातु, खुता विज्ञान
धातु ! अथवाः—

चक्षु धातु, रूप धातु, चक्षुविज्ञान धातु ।

श्रोत धातु, शब्द धातु, श्रोतविज्ञान धातु ।

घ्राण धातु, गन्ध धातु, घ्राणविज्ञान धातु ।

जिह्वा धातु, रस धातु, जिह्वाविज्ञान धातु ।

काय धातु, स्पर्श धातु, कायविज्ञान धातु ।

मनो धातु, धर्म धातु, मनोविज्ञान धातु ।

इन्द्रिय धातु शरीर नाप स्वाःगु खः, विषय धातु शरीरं
पिनेयागु । इन्द्रिय धातु व विषय धातुया सयोगं विज्ञान धातु
दइ । न्हापांगु खुता शारीरिक खः, ल्यंगु किंनितां मखु । उकिं
अहंकार व तृष्णा शारीरिक मखु ।

][२१]

उकिं अलग जुया मनु च्वने फु । थुकिं अलग जुया च्वनेगु
 निति प्रज्ञाया भावना वृद्धि याये माः । अले छु ! प्रज्ञा भावना
 वृद्धि मयासें अहंकार व तृष्णा उपरे विजय प्राप्त याये फइ
 मखु । सुं सामाजिक, राजनैतिक, धार्मिक मनु धात्थे निस्वार्थी
 जुइत वं थुजागु हे प्रज्ञाया वृद्धि यायेमाः, अले छुं समाजया
 वा मानवया सेवा कंफट उठे याये माः । धार्मिकं - पूरा थः
 याकःचा ले वनीह्य धार्मिकं थुजागु प्रज्ञाया वृद्धि याइ, अले
 सेवाया कंफट कुवी मखु । समाज सुधारक महानुभावपिसं
 कु वी ।-मखू, व गुजागु भावना ? आः छि न्यना दी फु ।

व थुजागु खः, थुकथं यायेगु खः-

छि गनं शून्यगु थासे, वने वा छे बांलाक (वज्रासन)
 याना फेतुना दिसँ । चित्त स्थीर यायेगु स्वया दिसँ ! छिगु
 कल्पनां गुखे गुखे स्वया वनी-छि तुं स्वया दिसँनि ! व
 संकल्प विकल्प गुया गुजागु जुइ, उकी यथार्थ ज्ञानं विचार
 याना दीमानि ! अँ, छि रूप लुमन, मती तया दिसँ थ्व रूप
 खः, थ्व जिगु शरीर मखु । थ्व विज्ञान खः, गुगु इन्द्रिय व
 विषयया संयोग खः । विज्ञान जिगु मखु ! थ्व वयात भिकीह्य,
 थ्वयात मभिकीह्य धयागु अले याउँक हे छि मनं खंका दी
 फइ । छि छि हे जुइ फइ । अले 'जि' व 'जिगु' या संकुचित
 भावनां, जिमिगुया कयकुनिगु भावनां थःत अलग याना दी
 फइ । छि नर-रत्न जुइ ! तर कबूल याना दिसँ, नर-रत्न जुइ
 न्ह्यो नर-रत्न जुइगु गर्व थाये मखु धका ! अन्यथा व हे मुलु
 जुइ, व हे सुका जुइ, । व हे खँ जुइ, व हे ज्या जुइ !

छिपिं पिनै-पिनै जि दुने-दुने

- श्री एम्. पी. प्रधान

चौधरी चारपाइले फेतुना गुरगरे हुकाय् ताहाकःगु नःकथि तया वकां त्वना च्वन, निह्य चपरासि उखे थुखे जवं-खवं च्वना आज्ञा बी साथ शिरोपन यायेत तयार जुया च्वन । जि वना वया न्ह्यानेसं फेतुना । थ्वथाय् भगवान् सम्यक् सम्बुद्धया महापरिनिर्वाण प्राप्त जूगु व वसपोलया अग्नि संस्कार जूगु थाय् कुशीनगर व मुकुटवन्धन महाचैत्य वाक्वे थुखे वाक्वे उखे लाः । वर्तमान समये कुशीनगरयात माथाकुँवर धाइ, मुकुट वन्धन महाचैत्ययात 'रामाभार !' थ्व थासे परिवर्तन व आज्ञानतायात ब्यूगु विधिया विचित्र देन खः, नामकरणे मय् परिवर्तन जुल, ज्याय् नं जुल । बुद्धया स्मृति-भूमि मुकुट वन्धन महाचैत्ये अथवा थौंया रामाभारे दच्छिया छको रामनवमी खुनु मेला लगे जुइ । अले व मेलाय् प्राणी हिंसा नं गावकं जुइ हानं मेलाया प्रमुख कार्यकर्ता जुइ, गांया चौधरी !

स्वः स्वः थाय् मनूत ! उखें हूल, थुखें हूल । उखुनु

विरानगु ध्व थासे थौ पसः व तम्बुंजाइ च्वन गुलि नया च्वंपि,
गुलि घना च्वंपि, गुलि फेतुना गफ याना च्वंपि, गुलि लेँ वं
खँया हिटि हायेका च्वंपि, गुलि इतिति ह्विला च्वंपि गुलि
ख्वया च्वंपि !—अँ, ख्वया च्वंपि! तःन्हु तःन्हु लिपा म्हाय्मचा
भिनामचा ध्व मेलाय् नाप लाइ, वं वयात वं वयात धेपुइ,
ह्वाय् ह्वाय् ख्वइ, अले लिपा माःगु खँ ह्वाइ, 'ह्व' फु कि मफु!
गंसि जुया च्वन, ल्ह्वना च्वन व गय् जुल . . .
ध्व गय् जुल !'

मस्यु, गय् जुया ध्व हूलया हाकिम जुया च्वंहा, छगू निमू
उजुरी वइगु नं न्यना च्वंहा चौधरीया मिखा जि पाखे वन ।
वं जिगु ख्वाः स्वल, जि छाय् स्वल धयार्थे मती तया, छु धाइन
जुइ धका विचाः याना । वं छुं मधाः, हानं ववे स्वल, जि
पाखे ! — जि नं वं जित स्वः पाखे जि जित स्वया । वया
मिखा जिगु ह्वाते खनी, गुगु ह्वाते 'सीताराम' लाचवया
तयागु दु । जि ह्वाः भति लिसाला । वं थुल, जि वं
स्वया च्वंगु खन धयार्थे ! वं मन्यंसे मच्चन, न्यन, 'गय् स्वामी-
जी, भिक्षुपिसं 'सीताराम' माने याः ला ?'

'छाय् माने यायेगु अधिकार मदुथें च्वं छि स्वये ?'
— जि न्यना ।

'बौद्धपिसं सीताराम माने याइ धयागु न्यने मनं । उकिं
न्यनागु !' — चौधरीं धाल ।

'माने याःसा छुं स्यनीथें च्वं ला ?' — जि बुद्धिविलासी-

तयेगु पहः कया । चौधरीं जिगु ख्वाः स्वल । धाल, 'जि याःसा
धयागु मखु, याःला धका न्यना च्वनागु !'

'मेपिसं याः मयाः धाये सिबे जि नि याना । वरु दुनें दुनें
जुइ फु ।' -वयागु मथूपहः वःगु ख्वाः स्वया हानं धया- 'छिपि
पिनें,-पिनें जि दुनें-दुनें जुइ फु !'

'गय् ?'

'छिमि सीताराम अयोध्याया जुजु, जि हृदयनगरया जुजु !'

'जि जा गनं सफुली मखं ! चौधरीं धाल ।

'पिनेया उल्लेख पिने जुया च्वनी, दुनेया उल्लेख दुने !'-

जि थथे धयावले वयागु ख्वाले हैरान भाव खने दत । अयनं
जि धया- 'तुहि में मोहि में खडग खम्भामें सब घट व्यापित
राम' धका प्रह्लादं हिरण्य कश्यपुयात धाल मखा ? अले छंगु
हृदये, जिगु हृदये, थ्व मेलाय् वया च्वंक मनूया हृदये, संसारे
दया च्वंक प्राणीया हृदये राम दु । अले थ्व तीर्थ स्थाने राम
हृदये दुह्य प्राणी राम हृदये दुह्य प्राणीयात छाय् बलि बिल
थ्व हे जक जि थुइके मफया च्वन ! शायद थ्व अयोध्याया
रामयात माने याःगुलि ज्ञान थथे ह्लासं चूगु जुइ ।'

जि खना चौधरी पूरा जिगु तर्कं प्रभावित जुजुं बल ।
शायद हिंसावाद वयागु हृदययात नं मत्वः हे जुइ । अले ला
बौद्ध अहिंसावादी धासां हिन्दू अहिंसावादी धासां नेपाले स्वाकु-
त्याकु खुनु हिवाः न्ह्याइगु । हिंसायात गुगुं धर्म आः तप्यंक
स्वीकार मयाः, तर गुगुं अजागु धर्म खने मद्दु, मुगु धर्मया

अनुयायीपिसं हिंसा मयाः । चौधरीयात छु घाये
छु घाये जुल, घाल—‘मयाः मयाः, हिंसा मयाः, गो
गन यात ?’

‘का ! छ अन प्राणी हिंसा यायेत मन्दिरे चुपि
वियाह्य मखु ला?’ जि चपरासी पाखे लक्ष्य याना
घया । विचरा चपरासी अकमके जुल । चौधरीं घाल,
‘हुँ हुँ, सु व मन्दिरे रक्तपात याइह्य ! याके बी मत्य ।’
चौधरीया हुकुमं फुक स्यायेत हःपि बलिषशुतयेत गां
फायेकल । तर इमि मन गनया माने जुड, इमिसं मुलुं
न्हेपने सुया सुया हि पिकया द्योयात छाय् यंकल ।
जि चौधरीया हृदय—वार्ता थुइका घाधां वना,
‘शास्त्र घाइ, शास्त्र ला थुइकेत खः । शास्त्रया खं
हृदये छु प्रभाव मतःसा व शास्त्रया छु मूल्य ? विचाः
याना स्व, लहाते चन्दन सिन्हः कया न्ह यकने स्वइह्यसिनं
व चन्दन न्हायकने तिकी की थःगु कपाले ? शास्त्र ला
न्हायकं खः । उकी कना लःगु खँ थःगु कपाले हृदये हया
आचरण याःसा हे जक जी, नत्र सिन्हः घका च्वंतले न्हायकने
तिकेथें जुइ !’

‘स्व ! ‘सीताराम’ अर्थात् ‘शीत × आराम’ । गन
हृदय शीतल जुइ, अन आराम ! ध्व हे आराम लागी
लोके मनूतयेसं गुलिसिनं मुंका च्वनी, गुलिसिनं फुका
च्वनी ! गुलि कमाइले ब्वाना च्वनी, गुलि दाने ! ध्व हे

आरामया लागी मनुत तुति तुति मजुइक जुया च्वनी, म्हतुं म्हतुं मजुइक हाला च्वनी, ह्लातं ह्लाः मजुइक ज्या याना च्वनी ! सुवाः फया च्वनी, सराः फया च्वनी । गन तक शीतल व आराम प्राप्त जुइगु ज्ञान दइ मखु, अन तक अयो-ध्याया राम, जनकपुरया सीतां छुं याये फइ मखु !'

‘श्व आध्यात्मिक रामायणे लक्ष्मण गन च्वं च्वन ले ?’
चौधरीं जिगु परीक्षा याये त्यंगु जुइमा शायद ! हानं धाल-
‘लक्ष्मण ख्यले मदु कि छु ?

‘छाय् मदु ? -लक्ष्मण विना रामया छु ज्या वने जुइ धका ! अय् मखुसा लंकाया संग्रामे लक्ष्मण मूर्छा जुया च्वंवले रामं छाय् उलि शोक यात ? - हनुमानं मृतसंजीवनी कया महःतले छु रामया मन चित्त बूके जुल ला ?’

‘अं !’ - चौधरीं उत्सुकता क्यना खँ श्वकन ।

‘जिगु श्व रामायणे आरामया किजा ‘विवेक’ खः । व हे विवेकं ला शीतलतायात मां भाःपाः सेवा याःगु ! ‘सीताराम’ यात विवेक सर्वदा हे रक्षा याना च्वंहा खः ।’

‘अले हनुमान ?’

‘हनुमान शीत व आरामया संयोगार्थं ब्रह्मचर्य जुया युक्ति सहित बल-वीर्य याना च्वंहा भक्त खः । लंका रूपी क्रोध स्थलयात ज्ञानाग्नि द्वारा भष्म यायेत ब्रह्मचर्य जुया युक्ति सहित बल-वीर्य मयाकं कदापि सम्भव मदु ।’

‘रावण ?’

‘रावण क्रोध खः । क्रोध उत्पन्न जुइवं शीतलता मदया बनीगु जुया ‘रावणं सीता हरण यात’ धया तल । रावणयात स्याना सीतायात गन नाप लात ? - अशोक बगीचाय् ?’

जि सुंक च्वना । चौधरी नं सुंक च्वन । निह्यं गवेत सुंक । मस्यू वं छु विचाः यात, जि नि वयागु विचारया अनुमान याना च्वना । जि हे निस्तब्धता भंग याना, कारण निह्यं ताउत अर्थे च्वं च्वने जित मय्या वल ।

‘मती च्वने फु, थव रामायणे व मृगया छु स्थान, गुह्य मृगं रामयात ब्वाकल ! - सीतायागु मिखां लोभ उत्पन्न याना व्यूह्य, अर्थात् शीतल-नेत्रं ‘व मृगया छ्यंगुयागु लं दयेका फी दुसा गुलि बांलाइ धयागु लोभ उत्पन्न जुगुलि शीतलयागु कामना पूर्ण यायेत मृगयात आरामं ल्यू बन । गये विषय भोमे लोभ उत्पन्न जुया विषय द्वारा नं शीतल आराम अपो प्राप्त याये धयागु कामनां विषययात लिना जुल, अले इच्छा पूर्ण मजगुलि क्रोध उत्पन्न जुल, क्रोध उपस्थित जुइ मात्रं शीतल मदया वनी !’

‘वाह बाह बाह !’ - चौधरी अनायास ह्लिल । पलञ्ज लिपा न्यन- ‘शुलिमछि न्यने घुंका आः जित समुद्रे तापू छुना पारी वंगु खँ छपिनिगु रामायणे दु मदु सीके मास्ते वल ।’

‘अं दु, शुकिया खँ कन महत्व पूर्ण जू ।’ ‘समुद्र’ तृष्णा खः कारण निगूयां थाःगाः मदु । ‘तापू’ ‘शुद्धचार’ खः कारण तापू समुद्र पार यायेगु साधन खःसा शुद्धचार तृष्णाया समुद्र

पार जुइगु साधन खः । हानं तृष्णा रूपी समुद्रं तरे जुइ मफु तले नं ला क्रोधयात स्याये फइ मखु ? तृष्णाया समुद्र तरे याना क्रोधयात पराजित याना तिनि अशोक स्थले थ्यनी, अले ला नाप लाइ शीतल !'

जिगु खं व प्रसन्न जुल । वयागु जिज्ञाशा खः, थथे आन्तरिक वाहिरिक अर्थ-ज्ञान धयागु गय् दत । धात्थे ला प्रत्येक धर्मशास्त्रे मानव-प्रवृत्तिया उपमा वाहिरिक पदार्थ वी । बुद्धं धया विज्यागु दु, 'वनं छेदेथ भिक्खवे मारुक्खं, वनतो जायते भयं ।' अर्थात् 'वनयात् छेदन याना छ्व, सिमायात मखु, वनं हे भयया उत्पन्न जुइ ।' तर सिमा मपासैं वन गय् छेदन जुइ? -थुकि हे थ्वया अर्थ दुने धका संकेत व्यु । तिब्वतीय विश्वासे शास्त्रयात जक विश्वास याना पिनेयागु उपमाय् जक लगे जुइ-पिन्त 'छिपा' अर्थात् 'वाह्यवादी' धाइ । उपमायात अध्यात्मे घटे याना ज्या याइपित 'नाइपा' अर्थात् 'अभ्यन्तरवादी' धाइ ।

जि धया, 'चौधरीजी! धर्मशास्त्र धर्म स्वर्गया दाता जुइ मखु, नर्क व स्वर्गया दाता कुकर्म व सुकर्म खः । कुकर्म चीका सुकर्म याये फयेकेत हे धर्म शास्त्रया अध्ययन यायेगु वा श्रवण यायेगु, नं कि उपमायात माने यायेगु । खः, अय् नं उपमा कीत मदयेक मगाः । दुँगाय् च्वना पार तरे जुल धका हानं दुँगा हे घेपुना च्वनेगु बुद्धिमानी मखु, कारण गबले वं दुँगाया ज्या जुइ घुँकूगु थुइ मखु हानं दुँगा घेपुना च्वन धाःसा वयागु महत्ताय्

वं लघुता क्यना हे च्वंगु जुइ । उपमा विना अभ्यन्तरया ज्ञान
बुके जुइ मखु, गथे साछी विना फगरा छुं नं छिन-फान जुइ
मखु !'

अले जि दना सरासर वया । लेँ लिहाँ वया च्वना बले
वना च्वपिं जक नाप लात । वना ला जि नं च्वना, इपिं नं
च्वं ! पलाः ला इमि नं न्ह्याः, जि नं न्ह्याः! तर जि मती
मती छिपिं पिनें-पिनें जि दुनें-दुनें !

[धर्मोदय, १०/११६-११८, बुद्ध सम्बत् २५०१]

संसार चक्र

—श्री महाप्रज्ञा

रागं द्वेषं व मोहं नरजन थन सो क्यंगु संसार चक्रे
चाःचाः व्हीका इतिमिति कनका तःगु चक्रैगु टक्रे ।

ख्वेका न्हीका सदानं तल थन मनसं प्रेम मायां व क्यंका
नारी पुत्रादि चित्तं गुलि जक सुखथे मोहदृष्टि व खंका
लोभी चीत्तं व कुनेत्रं परधन खनका लोभ याना सनीगु
याई नाना प्रयोगं यतन युगति नं थःगु ल्हाते थ्यनीगु ।

रागं वा न्हां व क्रोधं तन मन धननं याई हिंसादि कर्म
तृष्णा हिंसा व पापं नरक गमनया सो मस्यूगु व मर्म ।
त्यागीधाःपिं व हे नं मन वन धनसं नामतेगु हतासं
स्वामीते नं नास्ति लोके जनम मरणया त्राश धैगु मनेसं ।

[३०]

संसारया घटिकारक घमण्ड

— श्री एम्. पी. प्रधान

‘सकसिनं क्वत्यला हल । लाय् यःसा लाइगु, फाय् यःसा
फाइगु । दँ धाल कि दनेमाः दँ धाल कि दनेमाः । ‘यःगु याःसां
याय् ज्यूह्म’धका यःयःथे याना हःगु मखा थ्व? धतिं स्वया अपो
सह याना । थ्व छुं वंगु दिने!’—छन्हु ज्ञानीयात विचार याकल,
ज्ञानी ज्ञानया धनी जुया वःलिसे घमण्डयात मछिना वल ।
विस्तार विस्तारं लिचिल । अन्ते वं रूप हिल, चिकीधिकः
जुया क्यन, थपाय्सकं चिकिधिकः जुया क्यन, ज्ञानीयात होश हे
मदयेया विल । ज्ञानीं थःके तुं तीसकं न्यन, ‘आःला जिके
घमण्ड मत ?’

थौं ?

थौं सकसिनं क्वत्यला हःवले घमण्डयात धया च्वन—‘जिगु
घमण्ड गन वन ? जिके घमण्ड मदया जिगु मूल्य मदया वन ।
जित सकसिनं न्यात, सकसिनं क्वात । सकसिनं क्वत्यला तल।’
घमण्डं तीसकं धाल, ‘ज्ञानी ! जि गन च्वनेगु ? गन
मान मदु, अन च्वने नं अःपु मजू !’

[३१]

ज्ञानी मुसुकक ह्लिल, मिखा कन !

‘घमण्ड वल !’ – वं चाल, नुगलं धाल ।

फलानाह्य पण्डितं गुलि मजां जिगु स्वागत याः, पाहुना याः । अक जित थः आत्मायातथे माने याः, शिरे तः । धात्थे ला वयागु पाण्डित्यया महत्व नं जिगु पाखें दत !’ – घमण्डं धाल । ज्ञानीया रूवाः स्वल ।

ज्ञानीं नं वयागु अन्तरकथा ब्वना ब्वब्वं सुंक च्वन ।

घमण्डं म्हुतु वांखात । अले ज्ञानीं नं मधासें च्वने मफुत । छकोलं धाल – ‘पिहां हूँ ।’

‘जित थाय् यक्व दु, वा धाःसां वइ मखु !’ घमण्डया लिसः नं लिपा मलाः । अक सः नं चीसः मजू ।

‘महासागरे धरंती गनं छंत थाय् मदु !’ – ज्ञानीं धाल ।

‘छाय् ?’

‘महासागरे लः गनं अपो, गनं कम जूसां व आनन्दित ! वयाके गुलि सम्पत्ति अन तर छंत थाय् मदु । संसार भरया नदी सरिता स्वागते वया भेदभाव मदु । अन छ दु ला ? ज्ञानीं जनपित मान अपमानया वास्ता मदु, वयात ध्वयात वास्ता मदु, वया हृदये छंत थाय् मदु ।’

‘आम फुक कल्पना खः !’ – घमण्डं धाल ।

‘कल्पना मखु उपमा ! गुह्यसिगु कल्पना उपमा खः, गुह्यसिगु कल्पनाय् स्थिरता दु, गुह्यसिगु कल्पनाय् स्व व परया हितेच्छा दु अन नं छंत थाय् मदु ।’

घमण्डया छु मती वल मस्यु, व बिसि वव । खने मदयेक बिसि वन । अनवं थनवं मदयेक बिसि वव । ज्ञानीं वयात

माल, मात्तु, माल, खंके मफुत । वया म्हुतुं धाल - 'जिके
घमण्ड मंत । संसारया घटिकारक घमण्ड मंत ।'

अबले हे अनं वः थनं वः मदयेक सः ध्वया बल । व सः
गुगु घमण्ड इतिइति ह्लिला हःगु सः खः । ज्ञानीं न्यनां न्यने
मफुत । न्हेपं प्वाःतित । ह्यूसः ध्वयावं च्वन, ध्वयावं च्वन ।

ज्ञानी अनसं ध्याचाक्क फेतुल । वयात इकुया बल ।
छच्चालं च्वंगु संसार कुह्याःया घःचा चाह्युथें ताल । फनफन
चाह्युथें ताल, फनफन चाह्युथें ताल ।

[धर्मोदय, ११/१-३, बुद्ध सम्बत् २५०१]

अनित्य

- बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा

आश्चर्य लोके जमजाल माया

सदानं समानं ज्वीगु लोक ।

बाय्मा अवश्यं छन्हू न्हां स्वभावं

अनित्य ज्वीमागुलिं ज्वीगु शोक ।

माया कयाथें नबले मवाःसा

जकं व माया सुख दातृ पासा ।

माया कयाच्चह्य मनं मखंगु

सदां समानं जु हे धंगु आशा ॥

आशा सुखी ज्वीगु मनं ध्व लोके

वलं सानं सिल दुःख बाःबा ।

सुखीगु आशां सन दुःख याना

हानं अनित्यं जुल दुःख हा ! हा ! ॥

[ज्ञान्ति विजय, बुद्ध सम्बत् २५११]

[३३]

परनिन्दा

— उपासक महाप्रज्ञा

काम रागं याना माया मोह उत्पन्न जुइ, थुकियात धनावश्यक, धनावश्यक हेतुं — लोभ; लोभया साथे क्रोध व मोह । उकिं याना नररत्न व्यर्थे हे विनाश जुया वना च्वन । पापया मूल हे लोभ, लोभं याना मनुष्यया मन चञ्चल जुइ, तृष्णा वृद्धि जुइ; तृष्णां याना यहलोक नं परलोक नं निखेरं सुखशान्ति दइ मखु । धनलोभी, असन्तोषी, चंचल मन व अजीतेन्द्रीयह्य व्यक्ति न्हाथाय वंसा नं सुखी ज्वी मखु । धात्थें धाय्माल धाःसा लोभर्थें जागु अवगुण मेगु छुं हे महु । लोभीयात अनेक अवगुण स्वयम् मिले जुया आवतया खानि बने जुया, अशान्ति रूपी अग्नि दाह याना च्वनी । अकुशल चित्तह्य व्यक्तिया मने न्हापां लोभ उत्पन्न जुइ, अनंलि दशाकुशल पाप वृद्धि जुयावइ । तसर्थं सुखार्थी मनुष्यपिसं लोभ रूपी शत्रुयात तापाक तय्गु स्वयमाल गुह्यसयाके लोभ महु, उह्य व्यक्ति धात्थेंयाह्य ज्ञानी पण्डित खः ।

[३४]

निलोभीयात संसारे आपतं थी फइ मखु । गुह्यसयात लोभरूपी
 शत्रु वशे कया तल, उह्य व्यक्ति पण्डितयागु ख्वापालं पुया
 च्वंह्य पटमूर्ख धाय्माः ।

त्याग समानं धर्मं मद्दु, लोभ समानं पाप ।

गुह्यस्या चित्ते लोभ अति, उह्यस्या चित्ते ताप ॥

छगू हानं गुह्य व्यक्ति पण्डित जुया प्रकट जुइ, उह्य हे
 व्यक्ति परनिन्दक जुया थःगु मनयात अशुद्ध याता च्वनी । मन
 अशुद्धहसं हे परनिन्दा माला जुइ । धात्थें हे जुगु खँ कयाः
 परनिन्दा याःसा, उकेनं थःत लाभ छु दु ? मन अशुद्धि याय्गु
 मात्र खः । यदि मिथ्या भाषण द्वारा परनिन्दा यात धाःसा
 उके छु धाय्मानि ? स्वोसां स्वोसां परनिन्दा द्वारा परया
 चित्ते चोट लगे जुइगु छगू, थःत अशुद्धं धाके याइगु छगू,
 निखेरं हानि ।

परनिन्दा धाह्यसं ह्यापां थ्व छगू खँ नि विचार याय् माल
 कि थमं निन्दा याताह्य व्यक्ति धात्थें नं दोष दुह्य खःला
 कि मखु ?

यदि दोष मद्दुह्य जूसा-थःगु चित्ते क्लेश तथाः नरजन्म-
 यात व्यर्थे वनिगु वृथा बकवादे छाया समय फुकेगु ? यदि दोष
 हे दुसा नं, वैत थमं निन्दा यातागुली फाइदा छु दु ? थःके
 च्वंह्य विवेकयाके छको न्यना स्व । विवेकं धाइ कि फाइदायागु
 खँ छखे तथा थःत थमं अज्ञान्ति व अकुशल जक जुइ ।

[३५]

ज्ञानी व्यक्ति थःत लाभ ज्वीगु जुल धाःसा नं परनिन्दा गबलें हे याइमखु । तर संसारे थुजापिं नं दु कि - कर्कियामु म्हुतुं परनिन्दा न्यना खुशी जुइ, वं निन्दकयात उत्साहित याइ । लोकयाके थ्व विचार मद्दु कि -“थों थ्वं जिगु न्ह्योने परनिन्दा न्यंकाच्चन, जिगु मन खुशी जुया च्वन, गुगुं बखते जिगु खँ नं जा थ्वं परया न्ह्योने वना निन्दा याइ ।”

तसर्थ परनिन्दकया संगत मयाय्गु, थमं नं सुयागुं निन्दा मयाय्गु । तर मज्यूका छु याय् परयागु छकूचा छुं दोष खन धाय्वं, व खँ सकलया न्ह्योने म्व ह्वलेथें ह्वला, थः मिभाजु ज्वीगु इच्छा वइगु । थ्व परनिन्दायागु मनयात वशे कयाः, थःगु दोष प्रकाश याइह्य व्यक्ति चिकिधंहा ज्ञानी मखु, लोके पूज्यह्य देवता धाःसां मपाः । ज्ञानीह्य व्यक्ति परदोषयागु वास्ता मयासे, थःके दोष दु लाकि मद्दु ? धका विचार याना स्वइ । थःके दोष मद्दुह्यसें परयागु दोषयात वास्ता हे याइ मखु । थःके दोष दुह्यसें हे जक थःगु दोष तोपुइत परयागु दोष उला क्यना च्वनी ।

थमं धर्माचरण मयाइह्य पण्डितं धर्माचारीतय्त निन्दा याइ । रूप सुन्दरह्यसें कुरूपीयात निन्दा याइ । धनीह्यसें गरीबयात निन्दा याइ । ज्ञानीपिसं स्वैतं हे निन्दा याइ मखु । थःगु कुकर्म, कुवचन, कुचित्तयात विचारं खंका थःत थमं निन्दा द्वारा शुद्ध ज्वीगुली कोशिश याइ ।

परोपकारार्थ ग्रन्थ उल्लेख याइपिं; परोपकारया लामी सदुपदेश भाइपिं; दुःखी पिन्त उपकार याइपिं; थुजापिन्त खिच्चि

याइपिं नं दु, धन्यवाद याइपिं कम । थःयासिनं सःस्यूहा शुद्धहा
 न्ह्योने उपस्थित जुल धाःसा वैगु उपदेश यथार्थगु धका थमं
 सीकं सीकं थःगु इज्जतयात अलंकृत याय्या निंति निन्दा याय्गु
 भःपु, तर थःत धर्मं वृद्धिं ज्वीगु उपदेश विल खः धका धन्यवाद
 याय्गु साहस दय्के थाकु । उपकारीयात आदर पूर्वक धन्यवाद
 याय्त, तद्धंगु चित्त माः, चिक्रिधंगु चित्तं फइ मखु । चित्त
 चिक्रिधंका परया चित्ते कष्ट ज्वीक निन्दा याय्गु थ्व पाप
 भयङ्कर खः । परजनपिन्त नुगले स्याकेगु हे तचोगु पाप खः ।

स्वार्थी परनिन्दकपिसं नं —‘थ्व मत्योगु’ धका स्यू । स्यूसा
 नं परनिन्दा याय्गु वानी जुया च्वंगुलि सीकं सीकं नं पाप
 कमाय् याना च्वन । तसर्थ हे मन ! हे हृदय ! हे चित्तरत्न !
 थ्व फुक अपराधया कारण हे राग, द्वेष व मोह खः, थ्व हे
 चित्तक्लेशयात मित्रतापूर्व सम्बन्ध दय्का च्वतलेयात छुं सुख
 शान्ति लाभ याय् फइमखु, सुख-शान्तिया प्रार्थीपिसं उक्त स्वता
 क्लेशयात शत्रु भाःपाः दमन याय् मफुतले, सुनानं हे सुख शान्ति
 प्रदान याय् फइमखु । गथे रोगीं म्हुतु ह्याले मफुत धासा सुं
 वैद्यं नं निरोग यानावी फइमखु । मिखाय् चिनातःगु रूमाल
 पयना मछ्वःतले न्ह्याह्यसें न्ह्यागु हे कयंसा नं खंके फइमखु ।

क्लेश शान्तिया उपाय्—“विदर्शन भावना” खः ।

जगत प्राणीया जय !

[धर्मोदय, ११/१३२, बुद्ध सम्बत् २५०२]

दुःख व मन

— श्री महाप्रज्ञा उपासक

“संसार गबलेनिसें सृष्टि जुल ? गबले तक दया च्वनी?” थजागु प्रश्नोत्तरे समय विते याना च्वनेगु स्वया “जीवने सुख अपो ला कि दुःख अपो ? सुख व दुःखया कारण छु ?” धका माला ज्ञानं खंका ल्बीका काय्गु तःसकं कति लाः । कारण विना संसारे छु पदार्थ नं उत्पन्न जुइ मखु—न सुख उत्पन्न जुइ न दुःख हे । दुःखयागु कारण खंका उकियात यथाथतः त्याग याय् फत धासां दुःख अवश्य जुइ मखु । परन्तु दुःखया कारण त्याग याय्गु उलि अःपु मजू । अःपुगु जूसा ला संसारे थुलिमछि मनुखं छाया दुःख सिया च्वनी ? अथे नं भगवान बुद्ध आज्ञा जुया विज्यागु दु—“तेसांच यो निरोध” व दुःखया गुगु मूल कारण खः उकियात त्याग याय्फु तर छु धासा थाकु धका ह्नापां तु हे हार नया च्वन धासा दुःखं गबले हे मुक्त जुये फइ मखु । प्रत्येक दुःखया प्रत्येक कारणयात त्याग याना उगु छगु

दुःखं मुक्तं ज्वी धुनेव मेमेगु दुःखया कारण त्याग याय्त उलि
थाकुइ मखु ।

दुःखया कारणयात त्याग याय् थाकुगु छाय्- थ्व प्रश्नया
उत्तर खः मन छ्वासुगुलि । कीगु मन साप चञ्चल । थहां वनेगु
स्वया थ्वं कुहां वनेगुली हे अःपु ताः । थ्व मनं धाधाथे जक
याना च्वंसा दुःखया गाले वव्वाइगु मिवाय थुकि थहां वय्
फइ मखु । थथे धका मन सदां मभिगु नं मखु, गवलें गवलें
होश दय्का विवेक वः कया धाइ-“साप हे मखुगु वानि छ्गू
जुया च्वन । थ्व वानि याना मने आनन्द धयागु गवलें हे मदु ।
थथें जि सित धासा नं मिगु ला लाइ हे मखु जुइ । थ्व कुवानि
छ्गू त्याग याय्फत धासा यहलोक व परलोक नं आनन्दपूर्वक
जीवन हने दइ ।” थथे बराबर मने लुया वया नं दीर्घकाल
तक दुःखे दुना च्वने माली धका चाया नं कुवानियात चटक्क
तोता छ्वय् तःसकं थाकु ।

मनयात बांलाक खँ थन्यंकुसें छु नं ज्या ती प्यनी मखु ।
उकिं छुं ज्या याय्त दकले ह्लापां मनयात नि थःगु काब्बी
काय्माः । “हे मन, जि थ्व सप्ताह छ्गूयात थ्व थ्व कुवानि
तोते त्यना । थुकी छं बाधाबी दइ मखु खबरदार !” धका
मनयात सदा विवेकया फहराय् तथा तय्माः । अधिष्ठान
बल्लात धासा मनया छुं जोर चले जुइ मखु । खः थ्व छ्गू
सप्ताह बिते याय्त तःसकं थाकुइ, लखे च्वंहा न्यायात लखं
थकया बीवले थें जुइ । न्हागु याना नं छ्गू सप्ताह बिचलित
बांलाक बिते याय् फत धासा मेमेगु सप्ताह बिते याय्त शुलि

थाकुइ मखु । थुगु अवसरे तोतागु कुवानि तोतां जुया वनी । थुकयं
 मेमेगु दुःखया कारण नं त्याग याय्त साहस वृद्धि जुया वइ ।
 अकुशल कर्मया त्याग चित्त शुद्ध जुइ । अले त्याग याय् मागु
 दुःखया हेतु दक्वं क्रमशः छता छता यायां त्याग याय् फया वइ ।

- (१) दुःखात यथार्थ थें ह्यसीकेगु ।
- (२) दुःखया कारणयात त्याग याय्गु ।
- (३) दुःख निरोधयात साक्षात्कार याय्गु ।
- (४) निरोधया उपायया अभ्यास याय्गु ।

थ्व प्यंगू आर्य सत्ययात वांलाक थ्वीका दुःखं मुक्त जुया
 च्वनेगु हे बुद्ध धर्मया परम उद्देश्य खः ।

[धर्मोदय, ११/१३०, बुद्ध सम्बत् २५०२]

मरणानु स्मृति

सुनं मद्दु थ्व जगते चिरंजीवि जूपी ।
 जूपीं न प्राणी नाम मरणं अवश्यं ॥
 चित्तं सदा थुगु ज्ञाने गुह्य ज्वी विचारी ।
 तृष्णा वनी क्षमे जुष्याः क्रमशं अशेष ॥

— महोपज्ञा

[४०]

क्रोध !

— श्री महाप्रज्ञा उपासक

मनूया ह्यधिकःथे प्रश्न गजवगु खः । न्यन, 'भिक्षुजु,
बुद्ध-धर्मे क्रोध दमन यायेगु उपाय नं दु ला ?'

थः स्वया नं तःधिकःह्य अंग्रेज मनूयात स्वया श्वेतगिरि
निवासी भिक्षुं लिसः विल, 'राग, द्वेष, मोहया दमन याना
निर्वाण लायेगु उपाय बुध-धर्मे दु ।' श्व द्वेषया तात्पर्य हे
क्रोधथे खः ।

'क्रोध दमन यायेत वया व्युत्पत्ति व स्वरूप न्हापां सीके
माः । अले उपाय लुइ ।

'नकतिनि बूह्य मचायात दा, व ख्वइ ।

'निदँति दुह्य मचायात अथे हे दा, व ख्व न ख्वइ, तं नं
वं पिकाइ ।

'प्यदँति दुह्य मचायात अथे हे दा, व ख्वइ, तं म्वइ, अले
लिवला छुं न छुं प्रकारं काइ ।

‘तया आविर्भाव उकि थःत कष्ट सुयापाखें वल थुइवं तिनि जुइ । नकतिनि ब्रह्म मचायाके थव ज्ञान मदु, उकि खवया नं तं मन्वः । अले निदँ दुम्ह वयात-स्याःगु छि दाया धयागु थुल, वयाके छि प्रति तं दत । प्यदँति दुह्मसिके वं नं थःपाखें छित कष्ट वीगु ज्ञान दत, शक्ति दत, अप्पांसां कयेकल, वांसां न्याना विल ।’

भिक्षुं अंग्रेजया खाः स्वल । अले उपायया खँ कन, ‘क्रोधयागु हेतु विचा याये धुंका क्रोधया उत्पात्ति समये थःगु मन व तने छु जुइगु अले क्रोधं भविष्ये छु परिणाम पिकाइ विचा यायेमाः ।

‘थमं धयाये मंत कि तं वइ, उकि थमं धयाथें दइ मदइ न्हापां विचा यायेमाः । थःगु इच्छाया घात जुइबले वेदना छु पाखें जुन्न उखे तया आविर्भाव जुइ । भुतुली मि च्याकेत कुतः यायां यायां मच्यात, अले कायल जुया सि क्वाक्वा याना भुतू हे सयंकी । उकि सी दु, शारीरिक वा मानसिक कष्ट छु पाखें जुल उखे पाखे क्रोधया दृष्टि जुइ । अले वया स्वरूप वयात नं दुःख वीगु जुइ ।

‘सुयात ज्या ब्वये माल वा थमं हे याये माल दके न्हापां विचा या व पूर्ण जुइगु खःला मखु । पूर्णताया विश्वासं नं अपूर्ण जूसा व नं क्रोधया कारण जुइगुलि पूर्ण जुइ मजुइ पाखे वांलाक विचा याये फयेकेमाः ।

‘सुनानं थःत ब्वःबिया च्वन वा निन्दा याना च्वन, अबले विचा यायेगु वं घाथें खःगु धया च्वन ला मखुगु । खःगुसा

तंभवयेगु थाय् हे गन ?— हानं मखुसा तंभवयेगु हे छाया ?

‘क्रोध पिहाँ वयेव चःति वइ, पिलाक्क खाइ । क्रोधं शरीर मांसपेशिया कण कणे परस्पर घिसे याइ । खागुया मतलव थ्व हे उष्णोदय जूगु खः । ह्ला ब्वव्व स्याना च्वं क्वाना वइ । वथें हे थन खः । उष्णताया प्रभावं हि क्वाना वइ । अले हिनु फुले जुइ, ख्वालं विरूपताया रूप काइ । गुलि थथे थःगु शरीरयात प्रकृतिया विरूपताय् छ्वइ, उलि रोगयासृजना जुइ । उकिं छह्य धाथेंह्य शरीरया ममता दुम्हं क्रोध छखे चीका छ्वयेमाः ।

‘क्रोधया लक्ष्य परया हानि ला स्पष्ट हे जू । तमे अप्पा ल्ह्वंगु हे परयात पीडा वीत । अले ध्रुव सत्य खः, थ्व तमं मेगु तंया सृजना याइ । अले पारस्परिक तया अविबृद्धि याना यंकु यंकु यक्व हे याना यंकइ । वया अन्त छह्यसिनं तंयात क्वमत्यः तले जुइ हे मखु । थ्व हे सत्ययात बुद्धं ‘नहि वेरेन वेरानि सम्मन्तिध कुदाचन’ शब्दे व्यक्त याना विज्यात ।

‘क्रोधया परिणाम मेगु जन्मे भयंकर धयागु धार्मिक पन्नाय् उल्लेख याना तःगु दु । अवतारी लामा छह्य शास्त्रार्थ जूवले मेह्यसैं अन्यायं त्याकगुलि असह्य क्रोधं प्राणान्त जुल । व हे अवतारी ध्रुं जुया जन्म काल । धुँयागु योनि लिपा मनु जुया जन्म जुल । वसपोल वर्तमान समये फिखाछें विज्याना च्वंगु दु ।

‘क्रोधं परया प्राण काइ, थ्व ला खने हे दु । तर अति-

मात्राया क्रोधं ग्लानिया रूप कया मनुया स्वयंया सर्वनाश
जुइ यः । प्राणान्त जुइ यः ।

‘क्रोधया निरोधार्थं संयमया आवश्यकता दु । स्मृतिया
उदय संयमं जुइ । क्रोध पिहाँ वःसां स्मृति साला हानं उकिया
उपशम याइ । अले स्मृतिया परिष्कृत जुइवं जागृत भाव
दया वइ ।

‘जागृति-हीन जीवन निरर्थक खः । जीवनया निति
जागृतभावया परमावश्यकता दु ।’

भिक्षुया खँपु अंग्रेजयात यल । अले वं प्रशंसाया निगू
शब्द बिया थःगु लँ लित । मस्यू, वया ल्यू ल्यू, क्रोध लिना
वना च्चंगु दनि ला मंत !

[धर्मोदय १२/१३४, बुद्ध सम्बत् २५०२]

Dhamma.Digital

विचित्र विचित्रता

— श्री महाप्रज्ञा उपासक

संसारया मखु, संसारवासीतयेगु थ्व विचित्रता ?

लेँ हे का, छह्य मिजं सरासर वना च्वन, वयात सकसिनं
स्वःसां स्वःगु धाये सिबे निह्य स्वह्यसें स्वःगुयात स्वःगु धका
जि थःगु मति स्वया । उखे कुने सिमाक्वे च्वंह्य नौनं वचागु
छ्योँ स्वल, थुखे धःसिथे च्वह्य सार्खिं वयागु लाकाँ स्वल, लेँ
दथुइ दना च्वंह्य पवगीनं वयागु वसः स्वल ! —

छाय् ?

बांलाक सँ छ्यना, छ्यो व्यकुछिना, मिखा केलेहँ कना,
ह्लाः मसंक जँ लचके याना अले सर्वत् छगू न्ह्योने छगू ल्युने
लाका वया च्वंह्य ल्यासिह्य मिसा पसले च्वंह्य ल्याय्महं स्वल,
लेँ च्वंह्य ल्याय्महं स्वल, ऊथाले च्वंह्य ल्याय्महं स्वल—सकसिनं
स्वल अथे है, वथे मिसा नं अथे बांलाका व हे तालं लेँ वना
हे च्वन ! — छाय् ?

[४५]

‘छाय् ?, छाया ?’-श्वथं जाःगु छाया निगू प्यंगू अले श्व हे छायाया ल्यूनेया प्रश्न चिह्न जिगु धार्मिक जीवने मानस-पटे नं वःगु दु ।

वि० सं० १९५३ सालं जि ह्लासाया ‘क्येचांस्यार’ गुम्वाय् सँय्भाय्या अध्ययन याना च्वना । जिह्य गुरुवर तर्काचार्य खः, अले अन तर्कया अध्ययनार्थीत नं यक्व दु । अन देव देवीया रूपरेखा, ज्वंसा, वेशभूषाया पारमार्थिक शिक्षा प्राप्त जुल । अले जि नं अनेक चित्र च्वया च्वनेगु । छह्य ध्येस्यं जितः न्हावलें थथे च्वया च्वनेगु स्वया वनीगु छन्हु वं हे जित सःतः वल- गुरुया आज्ञाय्- चित्र च्वया च्वनावले !

‘पल्देन् श्वेरब् ! छं छु च्वया च्वना, स्वये !’-गुरु न्यन । जि ग्यात । जि ध्येस्यं पाखे छको स्वया । बयागु ख्वाले प्रसन्न-ताया भाव

जि चित्र हया । गुरु हानं जिके न्यन, ‘पल्देन् श्वेरब् ! ह्लासाय् नं ताम्वः कि छु ?’

जि चःति हया । हुहं हे लिमलाक चःति वल । छु लिसः वी नं मफुत । मस्यु, जिगु अवलेया कपा अंगले निगटिवेथें लाना च्वंसाथें व स्वया हे जि गुलि हिले मास्ते वडगु जुइ !

‘पल्देन् श्वेरब् ! ग्याय् म्वाः, छाया ? बरु श्व चित्रया छु तात्पर्य ?’- गुरु न्यना बिज्यात । अर्थ न्यनेगु स्वया न्यताले छत्थु कापत बिवा ‘हुं’ धाःसा गुलि ज्यु, अबले !-जितः शान्ति हे अनुभव जुइ । गुरु हानं धया बिज्यात, ‘कँ कँ ग्याग्नेम्वाः । श्व चित्र छगु ।

‘गुरुदेव, जिं थ्व चित्र केवल अलसी जुइबले च्वयागु, म्हाइपु छ्यानागु खः ।’

‘म्हाइपु छ्यायेत तःधंगु तल्लीनताया आवश्यकता दु । अयसा कं थुकी परमार्थ दइ ।’ —गुरूं जोर विल । अले छ्गू छ्गूया लिसः व्युब्युं वना । लिसःया सारांश खः ।

‘चित्रे दथुइ प्यकुलाःगु संसारया, अले अर्द्धभाग तुयूगु मुगतिया, अर्द्धभाग हाकुगु नरकया प्रतीक खः । अले च्वे आर्यसत्यया चिन्ह खः, क्वे सांसारिक प्यता दुःख जाति, जरा, व्याधि व मरणया चिन्ह खः । मनुष्य जन्मया निगू धार वा लँपुया चिं, अर्थात् मनू स्वर्गगामी नं जुइ फु, नर्कगामी नं जुइ फु । नापसं संगति फलया चित्र खः ! ‘नँ’ लखे तल कि कुतुं वनी । तर व स्वया ऊयातुगु ख्वलाथें दयेकूसा व लँपुइ, अऊ उकी मेगु नँ नं तये जी ! वया लिकसं च्वंगु चित्र विद्याध्ययन वा श्रवणं ज्ञान प्राप्त जुइगुया अर्थे खः । अले एकताया प्रतीक खः, धुं, भालु, किसि, सर्प वनजन्तु समभावं च्वना च्वंगु । थुखे च्वंगु खुगूगु काल्पनिक क्षेत्रया मतलव खः, पांसुकूल धारी भिक्षु । अष्टादश धातु, प्यंगू महाभूत, नामस्कन्ध विश्लेषक भोजन, वसः, विहारया अतिच्छूक धन-द्रव्यया कामना मदुम्ह त्यागी । न्हय्गूगु थ्व चिन्हया अर्थ पात्र चीवर धारी धर्मदेशार्थ विरचण माना च्वंम्ह भिक्षु ! अले थ्व चित्रांशया भाव धर्म व्याख्यान अनुभूतिया बले जुइव श्रोतापति सरलबोध जुइ धयागु खः । थ्व चित्रया मेगु भावांकन जुया च्वंगु खः, निर्वाण । अले ध्यान मूर्तिया रेखांकन । अन्तिम थ्व स्वर्ग पाखेया चित्रे

चित्रित याना तयामु भावांकन खः ज्ञानमूर्ति, अर्थात् निरोध
समापत्ति पाखे यंकीगु लँया निर्देशन !'

॥ 'गुरुदेव, क्षमा याना विज्याहुँ, इन्द्रया न्ह्योने स्वर्गया
वर्णन यायेगु घृष्टता याना ।' -जिं धया ।

तर,

तर जिं खना, जिम्ह गुरुया मुखमण्डले प्रसन्नता । अले
जिके साहस बल । क्कं स्पष्टं नर्क पाखे वा क्वे पाखेयागु
चित्रया भाव कना यंका । गुकीया सारांश थन बी ।

'कुसंगते लाना विषय पदार्थे मग्न जुया राग, द्वेष, मोह-
यात अलिंगन याना इन्द्रियवशे लाना च्वंगु; अँ खोचा फ्ययाः
म्ये घाः जुइका च्वंगु अले थःगु पिहाँ वःगु हिया सवाः कया
च्वंगु अर्थात् पञ्चकाम भोगया सुखे थःगु क्षति मखंका च्वंगु
भिन्न; खिचां गंगु क्वेँ मिखा तिस्सिना न्ह्यया रसकया च्वंगु
अर्थात् नारी-संसर्गे आनन्द ताया च्वंगु तर थःगु यौवन रसं
सुख ब्यंगु यौवन रस फूगु अथे हे होश मदया च्वंगु गथे खिचा-
यात क्वचं मखु, थःगु वां हि वया च्वंगुया सवाः थमं कया
च्वना धयागु होश खिचायाके मदु । माकःया जालया चित्र
अर्थात् छेँ, बुँ, वसः, तिसा सम्पत्तिया निर्माण व मनूयात
उकीया माया-ममताया जान, छम्ह कःलिया मचा आपा दुगु
चित्र, अर्थात् कःलिया माँया मृत्यु मचाया जन्मं जुइथेँ मनूया
जीवन-रत्न थः सन्तानया निंति फुइगु मनभ्रान्त मनूया चित्र
नर्कया ज्ञासनयागु चित्र; मुकूट, घाल-तलबार, स्वां, पधू
रक्तवर्ण तसला, कँग्वारा चित्र अर्थात् देव, दैत्य, मनुष्य, तिर्यक,

प्रेत, नर्कया खँ, अले थ्वया लिपा पञ्चइन्द्रिय, मिखा, न्हाय्पं, न्हाय्, म्ये, म्ह, चित्र फुकं थुकी सन्निहित जुया च्वंगु दु ।’

‘मन भूले यायेत च्वयागु गुरुदेव.....!’ जि धाधां गुरुयात स्वया । वसपोलया खुवाले प्रसन्नता दु । अले प्रसन्नता बुलुं बुलुं गम्भीरताय् लाः वन । जि निस्तब्धताय् लात । गुरुं धया विज्यात—

‘पल्देन श्येरब् ! छं वांलागु ज्या यात । हति आम चित्रत! आम चित्रे जि सही तया वी । छं थ्व चित्र ज्वना ल्हासा बजारे चाःह्यु, नेवाःतयेत उपदेश व्यु ।’

जिगु मने प्रीति जाल । जित विस्युं वने मास्ते वल । जि पृथिवी चुया च्वंसां आकाशे ब्वया च्वनार्थे ताल । छाया ?

गुरुया आज्ञा जि पालन याना । चित्रं आः सम्मानया पूजा फल । नेवाःतयेसं जक मखु सँय्तयेसं नं गुरुया सही स्वस्वं तस्वीर काल । चित्रयात तस्वीरं यव्व दयेका विल । अले व तस्वीर गुलिसिनं पसले तल, गुलिसिनं कोठाय् तल, गुलिसिनं पकेट बूके तल, गुलिसिनं जन्त्र दयेका क्व नं खाल ।—छाय् ?

उकिं पल्देन श्येरवं धया च्वना, भिक्षु महाप्रज्ञां धया च्वना, महाप्रज्ञा उपासकं धया च्वना, जि धया च्वना, पल्देन श्येरब्, भिक्षु महाप्रज्ञा, महाप्रज्ञा उपासकया व जिगु न्ह्यपुं नुगःचुं धया च्वना, संसारया मखु, संसारवासीतयेगु थ्व विचित्रता विचित्र हे खः !

[धर्मोदय १२/१३७, बुद्ध सम्बत् २५०२]

[४६]

साहित्य-साधना : निःस्वार्थताया उपासना

श्री महाप्रज्ञा उपासक

निःस्वार्थया परिभाषा ला बिया च्वने मफु, तर छगू
उदाहरण जिगु न्होने न्हावलें दु ।

छमा सिमा, गुलिया फल सच्छि-सत्या दँ लिपा सइः,
छमा सिमा, गुकिया शाखा प्रशाखाय् सच्छि-सत्या दँ लिपा
किचः दइ; गनं लँय् सुनानं पित, उकी थःगु परिश्रमया
निफुति प्यफुति चःति हायेकल ।

साहित्य व संस्कृतिया उत्थान कार्ये परिश्रम यावेगु नं
ऊंदिल ऊंदिल थथे हे खः । ऊंदिल ऊंदिल थ्व हे कारणं खः,
सिमाय् मानव-श्रम तूसां व प्रकृतिया प्रतीक जुइ, साहित्य
व संस्कृति मानवया प्रवृत्तिया प्रतीक जुइ । अले थ्व हे महती
महत्तां याना सम्मानया दृष्टि भति स्वयेगु नं आः याना हल,
गुगु न्हापा याना मतः ।

[५०]

अँ, हार्दिक हर्षया खँ खः, थ्व च्वया च्वनागु मातृभाषाया साहित्य-सिमा नं न्हापा पित, वं थगुः समये थःत प्युगु मानव-समाजयात माःगु किचः नं विल, अले वंगु छुं समये थुकियात न्हुत्तु न्हया वा पात्तुपाला विनाश यायेगु कुतः यात नं थ्व थौं थःगु समये हानं म्वाना वयावं च्वन । सिमा स्यायेत हा ल्येँ थने माः, कच्चा पालां सी मखु । तर साहित्य-सिमाया हा अजागु, गुगु गवलें ल्येँ दना वनी मखु । अले छु आश्चर्यं, नेपाल भाषा साहित्यया विनाश यायेगु कुप्रयासे वंगु समयया राजनैतिक सत्ताधारी वा देशया राजनैतिक अधिकारीपित असफल जुलं ! जितः लुमं, वांलाक हे लुमं, मसीतलें ल्वःमनी मखुगु कथं लुम, अऊ जिगु हिया सन्तान दत्तले थ्व ल्वःमंके न मज्यूथें च्वंक लुमं, छन्हु थ्व जिगु माँ-भाय् ल्हाके हे मखु, थ्व जिगु माँ-भासं च्वके हे मखु धका धाःगु दु, अले थ्व थःगु निषेधाज्ञा पालन याकेगुली वल व सत्ताया प्रयोग याःगु दु ।

उकि जि आः धाये मास्ते वया च्वन, 'माँ' छि धन्दा काये म्वाल । छि काय्पि शक्तिशाली जुया वये धुंकल, अले हानं थ्व शक्ति क्कं अभिवृद्धि जुया वइ. अले थ्व हे कारणं थुकिया विनाशार्थं प्रयत्न याःसा व प्रयत्न निष्फल जुइ !

'माँ' छंगु तीर्थ स्वरूप शरीरे, माँ-भाय्या आभरण कःऊः धाल । थाय्थासे कवि, कहानीकार, नाटककार, निबन्ध-कार, आलोचकया रत्नं व आभरण हानं थिना वल । न्हून्हूगु रत्नया अभिवृद्धि जुयावं वया च्वन । अनेक प्रकारया अनेक

रूपया पत्रिकाया स्वाँमालां व्वखायेके हल । अले माँ-भाय्या प्रेमी, प्रार्थी छंगु न्ह्योने च्वना स्तुति याना च्वन, आरति याना च्वन ।’

‘माँ’ छंगु निवास स्थान भयावह जंगल मखुत, मनोरम उद्यान जुयावं वना च्वन; माँ थन आः अन्धकारया निशा मंत, प्रकाश वया च्वन। हिंसक जन्तु मन्त, निपुणपिं व न्हू पिं मालिक जक जुइ धुंकल - धात्थें माँ, अऊ सुं हिंसक जन्तु पिहाँ वःसा वयात धू धू याये फइ ! धात्थें धात्थें माँ, छं सेवक स्व, पुलांपिं न्हू पिं! जितः छन्द, मात्रा, अनुप्राशया ज्ञान बिया ऋणी याना तःम्ह ‘हृदय’ मण्डलया ‘चित्त’ स्वरूपम्ह चित्तधर ‘हृदय’ दनि, जि दनि! मस्यु, वथें गुलि गुलि गुरू दनि, गुलि शिष्य दनि ।’

साहित्यया व सिमा, गुगु न्हापा पिना तःगु हानं खने दयावं वया च्वन, साहित्यया व सिमा गुगु आः आः हे तिनि प्यूगु खः, साहित्यया व सिमा गुगु कन्हे बुया बइ तिनि-नेपाः-मितये निःस्वार्थ देश प्रेमया चि खः, ममताया चि खः ! साहित्य-सिमाया प्वले, कच्चा-कच्चाय् अऊ हःया दुनेया नशा नशाय् निःस्वार्थ भावया रस-श्रोत अथे हे न्हापा च्वंगु दु, गथे शरीरे हिनुली दुने हि !

[धर्मोदय १२/१३८, बुद्ध सम्बत् २५०२]

मंत्र, तंत्र, यन्त्र

-श्री एम्. पी. प्रधान

'छम्ह मचाः ज्ञां मदुम्ह मूर्खद्वा काले च्वना कारा च्वं च्वन ।
अवले गनं गनं 'म्हालकाय्चा छम्ह सुलुलुलु', ब्वां वया वयागु
कलं हे वना ल्यूने काले दुहां वन । व तस्सकं हे थारा न्हुल ।
अय्क लिफः स्वल । मखं । वया मती व वयागु हे प्वाथे दुहां
वन । अले प्वाथे वालावालां संथे च्वन । चिलिचिलि पापां
हाल, हंसं थाय् तोतल । अन तुं फेतुत । खाः वच्चुसे च्वन ।
हाःसलं मनूत मुन । लः हाहा यात । वाक्कु थिन । छे यंका
खाताय् गोतुइकल । गुलिसिनं पंखा गायेकल, गुलिसिनं छु
छु यात । 'छु जुल, छु जुल' धाधां जःला खःला भुन । सकले
इतःमतः कंकं सन । कारिफुकि वैद्य वल । छ्यले व पालितःले
लः थाका विल । अले 'आया !!' धका हाला हल । वैद्यं
फुक खँ न्यन । मचां फुकक खँ कन । हानं 'उ ! उ !! उखे वन,
उ ! उ !! थुखे वल' धाधां घडी खवे, घडी घडी जवे ल्हाः

[५३]

साला थीका क्यन । बैद्यं वांलाक स्वल । छुं हे खंगु मखु ।
 अले माक्व आश्वासन विल । हानं वये धया वन । म्हालकाय्चा
 छम्ह माला प्वचिना बहनी वल । क्येरा लप्ते न्हसपाः ङालाक
 लात, खां-सिन्हः, फल-फूल ब्वल, धूप थन । वयात ङाले
 फेतूथें फेतुकल । ली भु थात । तिर्ति न्हूल । अबले तकं वं
 माःथे माःकथं मिखा पीका व हे लीभु 'हइत् !!' धया छुं
 तोपुल । अले धाल - 'का, छंगु प्वाथे दुहां वंम्ह म्हालकाय्चा
 लात । संयोगं छ वचे जुल ।' तीसकं लीभु उल । ङोली
 क्यंकल । ङाले वांछ्वके छ्वत । व मचा पूर्ण स्वस्थ जुल ।'

पाकपिसं क्षमा याना दिसँ, जि थन अतिशयोक्तिगु वाखँ
 छिकपित ब्वंका । तर प्राचीन बाखने छुं विशेष गुण छगू न
 छगू दइगु, थुकी नं छगू दु । थुकी संशयाधिकम्ह व्यक्ति हे
 अज्ञानी वा मूर्ख खः धयागु खँ दु । अले दु, व संशय नं छगू
 प्रकारया दुःखया मूल खः धयागु खँ । दके ला थुजागु संशय,
 गुकी तथ्य मदु, निवारणार्थं मंत्रं ज्या ब्यूगु छता खँ दु । उकि
 'मंत्र' अज्ञानीया व तथ्यांशहीन संशय मदयेकेत उपकारक खः ।

आः कासँसा तंत्रे !

विचारवानपित तंत्रे यक्व विचाः यायेगु थाय् दु । बुद्धि-
 विलासीतयेत लाकं दये हे मदु । संसार चक्र दुःखया पुंज रूपे
 खँका उकि मुक्त जुइगु सूक्ष्म ज्ञान प्रायः हे थुइके थाकु । अले
 छगू छगू ज्ञानया आकार दयेका उपमा बीथें बी । गथे 'स्वयं
 भूत, व 'धर्मावतार' स्वयं भूत अर्थात् माता-पिता विना उत्पन्न

जूह्य, 'धर्मावतार' अर्थात् धर्मया बलं प्रभावशाली जूपि धर्मया स्वयं अवतार !

भगवान् बुद्धं बोधिज्ञान प्राप्तं लिपा आज्ञा जुया विज्यागु दु, 'हे गृहकारक ! छंत जि ह्यसिल, आवंलि छं थ्व गृहकार्य निर्माण याये फइ मखुत ।' अले थ्व हे कल्पनां याना जि स्वयं नं कालिम्पोंग प्रज्ञाचैत्य विहारे च्वना वले छगू मूर्ति दयेकागु दु । व छह्य शरीर रूपी गृह दयेकीह्य गृहकारक खः । वया छ्यों खुगः तया स्वंगः फोलाक मूलगु—जवे भत्तुछ्यों दथ्वी मनूछ्यों, खवे राक्षस । गुकिया तात्पर्य क्रमशः मोहमूल, राग-मूल, द्वेषमूल खः । अले उकी च्वे निगः छ्यों जवे शान्तमूर्ति, खवे दुखित मूर्ति गुगु दुःख व सुखया प्रतीक खः । अळ उकी च्वे छगः छ्यों दु, गुगु ध्यान-मूर्ति खः, ब्रह्मज्ञानया परिचायक दके क्वेया स्वंगः छ्यों राग, द्वेष, मोह, उत्पन्न कारण मूल, अले च्वे निगः छ्यों सुखी-दुखी जुइगु कारणमूल, दके च्वे ब्रह्मज्ञान प्राप्त याइगु कारण-मूल । वया ह्लाः दु, खुपा ! जवे छपा न्हापांगु ल्हाते 'मुगः' दु, निपागु ह्लाते 'कःति,' स्वपागु ल्हाते 'रन्दा,' खवे नं क्रमशः स्वपा ल्हाते 'हंचा,' 'वशिला,' 'नकि' दु । वया तुति दु, स्वपा । दक्खिण-पाद हंस वाहन खः, मध्यामपाद 'जरूढ वाहन,' उत्तरपाद 'महिञ्ज-वाहन' । वया वसः हे अग्नि ! कःति मांयागु गर्भं फाइगु, छह्ययां निह्य जुइगु, वशिला यःगुली मयःगु छाना छ्वइगु, रन्दा न्ह्यागु नं बांलाकेगु, हंचा संयोग जुइगु, नकि संयोग, मुगः संयोगयात

बल्लाक क्वात्तुक तइगु मायाया मतलबे ज्वंकागु ज्वसा खः ।
हंसवाहन तुति ब्रह्मलोक गमनाचरण, गरूड वाहनगु तुति स्वर्ग
गमनाचरण, महिंशवाहनगु तुति यमपुरि गमनाचरणया प्रतीक
खः । वया वस्त्र मि । कारण ध्व फुकया कारण वा मूल तृष्णा
खः । तृष्णा हे वस्त्र खः । व तृष्णा हे पुइगु मि खः । हानं व
हे जीत वसःथें ! अले ध्व पुनर्जन्मया कारक, हानं हानं, देह
धारण याकीगुया रूपे दयेकाःगु मूर्तिया नाँ खः, गृहकारक !

थथे जि दयेका । छगू मेगु हे विचारं, छगू मेगु हे तात्पर्य
दयेका । तर मस्यु, गुलि मनुखं हाइ हाइ धया वयात पूजा याः!
अहो गोगः छ्यों, गोपामछि ल्हाः, गुलिवाहनया देवता धका
ल्हा बिनित्तिः बिनित्तियाः, सिन्हखं तिकू, लखं लुना स्वाःसिकू! गथे
थौं ब्रह्मा, विष्णु, महेश्वर, करुणामय तथा अभ्यन्तर चक्र
संवर, हेरुक, प्रज्ञापारमिता, आदि देव देवीपित पूजा याना
चवन । खः, उकि हे ज्ञानाकार लुया माँ-बौ विना स्वयं उत्पन्न
जूपि खः व । उत्पन्न जूगुया जात नं मद्दु । यमराजया ल्हाते नं
गबलें लाइ मखु । थथे क्हीसं स्यू । तर धात्बं धाःसा क्हीसं
गय् स्यू ? सीक सीकं थुइका मकाःसे तुं च्चं च्वना । थथे
मथूगुलि तन्त्रया थौं ल्हास जुया वन । ठोस सत्य खने दइगु
यंत्र विकाशयात अवसर नं अले थुकि हे बिल ।

उकि आः हानं ऊसँ यंत्रे !

यंत्र, नैसर्गिक रूपं मनूयात प्राप्त जुइगु विपत्ति वा दुःख
मदयेकेत उपकारक खः । यंत्रया तात्पर्य वस्तु निर्माणयाइगु छुं

मिशीन जक मखु । उकिं पित्याःह्यायात शान्तार्थ 'आहार', चिकु
चाःह्यायात शान्तार्थ वस्त्र, कफ, पित्त, वातं पीडितह्यायात
शान्तार्थ 'वासः' थ्व फुकं मंत्र, तंत्र, यन्त्रया संसारे यंत्र्य् अथे
लाःवं । अक मिखा बुलुगुयात 'चश्मा', मिजँयात मिसा, मिसा-
यात मिजँ थुपि फुकं यंत्र खः । थौकन्हे 'यंत्र' शब्दया गुगु
अर्थया प्रचार दु, उकिया सम्बन्धे छुं धायेगु आवश्यकता मखं ।
अयनं थुलि ला धाये, 'यंत्र' या तात्पर्य हे साधन रूपे, गुकिं
मनुखं प्रकृती विजय प्राप्त याइगु खः । उकिं 'यंत्र'या नं
क्रीत आवश्यकता दुसां वृद्ध, मृत्यु जुइगु आदि अनन्त दिशा पाखे
प्रकृति मनुतयेत त्याका तःगुलिं धायेमाल, थौया युगे मंत्र ब
तंत्रया प्रचार व प्रसार मदयावं वना च्वन हानं यंत्रया विकासे
क्रीपि वनावं च्वना, छाया कि थुकिया आवश्यकता अनुभव
क्रीसं यात ।

[धर्मोदय ६/६, बु. सं २५०२]

Dhamma.Digital

बुद्धधर्म

—श्री एम० पी० प्रधान

‘बौद्ध-धर्म हिन्दू-धर्मया सन्तान खः, तसर्थ भारते बौद्ध-धर्म प्रचार यायेगु आवश्यकता छुं मद्दु ।’

—श्व धापू खः, सन् १९३३ पाखेया ‘अमृतवजार पत्रिका’ या छन्हुयागु ।

थजागु धापू छिं थौं अनेक भारतीय बौद्ध विहारे वा धर्मशालाय् नं खंका दी फु । विशेष विडलाया धर्मशालाय् ला ॐ छगः मतःसें मज्यू ! अले जवं खवं हिन्दू-धर्म व बौद्ध-धर्म छगु हे खः धका नं मक्यंसे वया दान यानागु दान यानार्थे मताः जुइ, विहार दयेकागु नं दयेकार्थे मताः जुइ ।

ख नं खः, छखेंया विचारं । मनू समाजया हे जक शिष्य, परिस्थितिया हे जक दास, वातावरणया हे जक मचा खःसा बुद्ध प्रचार याना बिज्यागु धर्म नं हिन्दू-धर्मया छगू कच्चा खः । कारण बुद्ध बू वले बुद्धधर्म ला द हे मद्दुनि ! अले हिन्दू

[५८]

विचारं जाःगु कूलया मचा, आलारकाचाम, उद्दकरामपुत्रथं जापि ब्राह्मण-धर्मी वा हिन्दू-धर्मीया वसपोल शिष्य जुइ धुंकू-ह्य, अले वसपोलया धर्मं नं हिन्दू-धर्मया हे सन्तान गय् मखु धाये ? अले विडलाया प्रत्येक विहारे च्वया तःगु हिन्दूधर्म व बुद्धधर्मया छगू आर्यधर्मया निगू शाखा गय् मखु धाये ?

तर छमा हे सिमाया निगू शाखां निगू हे प्रकारया निगू हे आकारया फल सइगु खः । यदि छमा सिमाया निगू शाखां निगू रसया निगू आकार प्रकारया फल सइगु सम्भव मदुसा थ्व नं सम्भव मदु कि बुद्धधर्म व हिन्दूधर्म छगू आर्यशाखाया निगू कच्चा जुइ । कारण छगू ईश्वरया आधारशीलाय् हे स्थित धर्म खः, मेगु ईश्वरया अस्तित्वे मनूया अकर्मण्यता खंकीगु धर्म खः । छगू आत्मा नित्य, ध्रुव वस्तुसत् माने यायेगु खः मेगुली अन्-आत्मा, अ-ध्रुव, अन-वस्तुसत् खः । हिन्दूधर्मे वेदया मूल मंत्र 'ॐ' कार खः, गुकिया प्रयोग गनं छको हे बुद्धधर्मे मजू । हिन्दूधर्मे 'ॐ' कारया मतलव गय् क्यना तल, व स्वयेवले अस्तित्व दइगु सम्भव हे नं मदु । 'ॐ' या तात्पर्य वा भावार्थ थथे खः-

अ+ऊ+म्=ऊँ । 'अ' ब्रह्माया प्रतिनिधि खः, 'ऊँ' विष्णुया प्रतीक खः, अले 'म' विष्णुया पलिसा ! थुपि हे संसार संचालनया कार्यकर्ता खः । ब्रह्मा सृष्टिकर्ता, विष्णु पालनकर्ता, अले महेश्वर जुया च्वन शंहार कर्ता ! अले कीपि इमिगु कृपाय् हे निर्भर जुया च्वन । कारण ब्रह्मां कीत सृष्टि यात, कीत विष्णुं प्रतिपालन याना तल, कन्हे विष्णु तंभवसा

को नाश जुइ । तर थ्वं न बुद्धधर्म माने यात न बुद्धं हे सृष्टिया
 अधिकार, पालनया अधिकार, संहारया अधिकार दुह्य
 अवतारया वसतं पुना विज्यागु दु, बौद्ध विचारं थ्व ला न्याःह्य
 ताहाः, दोष विलं ब्यायात धयार्थे जुल । कोगु जीवन संचालन
 याना तल इच्छां तर श्रेय बिलं ब्रह्मायात । लहिना तल मायां,
 बयानयात विष्णुया । प्रकृति स्वभावं वा कालं मनूया मृत्यु
 जुया च्वन, दोष विलं महेश्वरयात । उकिं गुह्य व्यक्ति इच्छा-
 यात दमन याइ, उह्य व्यक्तियापाखें संसारे छुं हे निर्माण सम्भव
 मदु । उकिं बुद्धं इच्छायात भिगु लँपुइ यंकेगु संयम यायेगु
 आज्ञा जुया विज्यात । यदि सुनानं इच्छा यायेगु हे तोतल
 धाःसा संसार चले जुइ ला, यद्यपि थ्व सम्भव दुगु खँ मखु ।
 अले धन व जनया रक्षा मायां याना च्वन । माया मदुसा थन
 छुं पदार्थया सिहार-संहार व पालन-पोषण जुइ मखु । स्यनीगु
 स्वभाव संसारयागु खः वा संहार कर्ता 'काल' खः ! तर
 'काल' या तात्पर्य बेला वखत खः अर्थात् पुलां ज्वीवं स्यनीगु
 बेला वन स्यन । आयु फुइवं सीगु समय ध्यन, सित ! थुकियात
 अन्तकाल नं धा । 'अन्त' धयागु फुइगु खः काल धयागु बेला!
 बुद्धया दर्शने गुगु उत्पन्न जुइ व फुकं परिवर्तनशील खः, अले
 नाशवान खः । उत्पत्ति जुइ, विनाश जुइ । धया तःगु नं दु-

अनिच्चावत संखारा, उप्पाद वयधम्मिनो ।

उप्पजित्वा निरुज्झन्ति, तेसं उप समो सुखो ॥

संस्कार वस्तु फुकं अनित्य खः, उत्पत्ति जुया विनाश
 जुइगु धर्म (स्वभाव) खः । उकिं व गुगु उत्पत्ति व निरोध

जुया वनीगु खः, शान्त जुइव सुख जुइ ।

उकिं थ्व हे थथे हे यक्व यक्व पाःगुलि बुद्धधर्म मेगु हे खः । हिन्दूधर्म मेगु हे खः । उकिं बुद्धधर्मया आवश्यकता भारते जक मखु, विश्वे स्मेतं दु । अस्तु ।

[धर्मोदय ६/१०४-१०५, बुद्ध सम्बत् २५००]

नर्क

— बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा

शसीरे अनेक प्रकारया घाः कै आदि

कष्ट भोग याय् मागु खने दुगु नर्क खः

मेगु खने मदुगु नर्क व खः चिन्ता ताप सूता ।

मनुष्यलोके उत्तमह्य मनू जुया च्वंसा नं

शारीरिक वेदना वा मानसिक चिन्ता नं

नर्क भोग यागु खः,

सुख सीह्य व्यक्तिक

दुखे पतन जुइगु नं पुनर्जन्म धासां जिल ।

इज्जत मान सम्मान प्रतिष्ठा मदैगु

चिन्ता वा न्ह्यागुं थजु चिन्ता हे नर्क खः ।

पशु जन्म धैगु हे अज्ञानतां ज्वीगु खः

गन मनुष्य सारै हे मूर्ख जुइ अन धर्म धयागु

अःखतं थ्वीकै वहे पशु जन्म ।

परमार्थ धर्मया खँ सम्पर्क मदुहा

लोकं धाइ धका यथार्थ ज्ञान मथ्वीकुहा

थुजापि हे पशु खः नर्के च्वना च्वपि ।

[६१]

बुद्धया भाषा

— बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा

मगध राजाया समये राजभाषा मगध भाषा जुया च्वंगु खः । उगु मगध भाषाया चि-अशोक स्तम्भय् नं च्वयातःगु प्रमाण दु । लिपा व हे मगध भाषाया लंकाय् धर्मशोकया समये मगध भाषायां लंका भाषा घका नाम परिवर्तन जुया वन । थ्व हे पालि भाषा खः । बुद्ध भगवानया धर्मोपदेश वा वार्तालाप जुइवले बुद्धभाषा अथवा पालिभाषां चले जुया च्वंगु खः । पालिभाषां गुलि बुद्धोपदेश जुया च्वंगु खः उलि मेगु भाषां अनुवाद याना तःगु शुद्ध ज्वीगु असम्भव खः । पालि भाषा भगवान बुद्धयागु मातृभाषा तुल्य बुद्ध भाषा चले जुया च्वंगु खः उलि मेगु भाषां अनुवाद जुया च्वंगु भाषां उपदेशानुसार बुद्ध वचन यथार्थ थ्वीगु दुर्लभ, यथार्थ थें भाषा थ्वीका ज्ञानया खँ थ्वीके थें अनुवादद्वारा थ्वीगु असम्भव । अर्कि बुद्धवचन पालि भाषां हे व्वना पालिभाषां व्यावहारिक शब्द हे प्रचलित

यास्ये व्यवहारिक शब्द समेतं पालिभाषां व्यवहार यायगु-
बुद्ध धर्मयागु भाषां व्यवहार यागु बुद्ध-भाषा हे तिनि बुद्ध
धर्मयागु नीव (हाः) खनेदुगु खः ।

भाषा घयागु-छगू जातीय पुसा खः गन भाषा मदु
उकिया जात दु धाय्मफु । तस्मात् बुद्धया धर्मे भाषायागु व्याक-
रणादि साहित्य सम्पदा यक्व दु । तसर्थ बुद्ध भाषाय् व्याकर-
णादि अवश्य सयेके माःगु खः । आः व भाषा सयेकेगु प्रथा
विस्तारं तना वन ।

पालिभाषा बुद्ध भाषा खः । बुद्धोपदेशित जुक्क हे पालि-
भाषां उलेखन जुया च्वन । बुद्धोपदेशित त्रिपिटक धका च्वंगु
पिटक पालिभाषाय् हे लाना च्वंगु खः, बुद्धवचन जुक्क पालि-
भाषाले हे लाना च्वंगु खने दु, अकि बुद्धोपदेशित दुःखं मुक्त ज्वीगु
ज्ञानयागु अभिलाषा दुपिसं पालि हे व्वनेगु उत्तम ज्वी । बुद्धो-
पदेशित अनुत्तर ज्ञान जुक्क पालिभाषाया दुने हे जक ल्वीके
फइ ।

अथे जूगुलि चीवरधारीपि भिक्षु-अनागारिकापिसं बुद्धो-
पदेशित ज्ञानादि यथार्थ थ्वीकेगु खःसा पालिभाषा हे अध्ययन
याय्माः । पालिभाषा अभ्यास दुपि बुद्धकालीन अवस्थां निसं
स्वाना वया च्वंगु थें च्वं । शुद्धं पालि थ्वीके सरल मजू
बांलाक व्याकरणादि पालि-साहित्य सय्का पण्डित जुल धाःसा,
बुद्ध वचन सूक्ष्माति सूक्ष्मगु ज्ञान नं थ्वीके फयू, नत्र अमूल्य
ज्ञान दुर्लभ खः ।

पालिभाषा नं गद्य-पद्य धका निता प्रकारं दु, पद्ययागु वाक्य गद्यं छयाना तंगु ध्वीके थाकुया चवनेयो, ध्वीके थाकुगु शब्दयागु अनुवादकपिसं सरलगु शब्दं अनुवाद याना तयु, उके-यागु अर्थ भावार्थ पाय्यो, भावपाना वा पाखायलाना सिद्धान्त म्येगु हे जूवनीगु सम्भव दु । अकिं पालिभाषा हे सयकेगु उत्तम ज्वी । पालि व्याकरण पालि कोष, ध्व फुक स्यूह्यसं थूगु खँ व मामुलि पालि सःह्यसं थूगु भाषा आकाश-पाताल पाइ ।

गुगु संस्थाया भाषा दु, उगु संस्थाया कूलछेँ दु, भाषा मदुगु संस्थाया कूलछेँ मदु । बुद्ध-धर्मया भाषा मदुसा धर्मया स्थात हे मदुगु प्रमाण जुइ । तसर्थ बुद्धधर्मीपिसं अनेक यत्न याना नं पालि भाषायात विचाःयुक्तगु सहित याना सजीव याना तेमाः नत्र पालि साहित्यया आत्मा दुगु थहरे ज्वी मखु ।

नमो-नमस्कार । भगवतो-भगवान् । अरहतो-अरहतो । सम्मा सम्बुद्धस्स-सम्यक सम्बुद्धयात । विज्जाचरण सम्पन्नो-विद्या अप्रमादं युक्तगु आचरणं पूर्णगु । सुगतो-त्याग व वैराग पूर्णगु मार्गे विज्याकह्य । लोकविधि = लोक गतिविधि फुकं सिया विज्याकह्य । अनुत्तरो-सुनानं काटे याय् मफुह्य । पुरिसदम्म सारथी-लोकजनपिन्त बोध याय् फुह्य । सत्था = शास्ता गुरु खः । देव मनुस्सानं-देव मनुष्यपिनि गुरु जुया विज्याकह्य । बुद्धो भगवाति-बुद्ध भगवान् धका धाइ । विज्जाचरण सम्पन्नो धयागु शब्दया अर्थ ध्वीके अःपु मजू, गुरूपि नाप बांलाक छलफल

यायमा । भावना नं याय् नंकेमाः । भाषा ल्हाय् सयवं फुक खँ
 थ्वीके फैमखु पालिभाषाया साहित्य सयकेमाः । पालि साहित्य सःह्य-
 त्तिनि धात्थे याह्य संघ जुइ । पालि साहित्य छ्ता वाँलाक सलधासा
 चीवरधारी ब्रह्मचारी जुसा सिहासने च्वने लाइक जुल । संघ-
 नायक जुय लोह्य जुल, संघ लक्षणं परिपूर्ण जुल ।

चीवर-चीर वर । चीर-वस्त्र, वर-उत्तमगु । कुतो
 आगतोसि-गनं विज्यानागु ? कोहि गनतुं-गन विज्यायेगु ।
 आपाणं गन्तु-पसले वनेगु । विनय किं कातुं विनय छुयाय्गु ?
 संघ सासनं रक्षितुं-संघ शासन रक्षा याय्गु ।

पातिमोक्ख-प्राति मोक्ष, पापं मुक्त ज्वीगु ।

कोमल रम्मा यं पालिभाषा
 भगवा धम्मं देशित वाचा
 पीति मुदारं देतिजनान
 पस्सथ एतं सुन्दर भासा

यं गुगु खः, पालिभाषा, अतिकं हे कोमलगु भाषा खः,
 वातचित याय् बलेनं न्ह्याइपुस्ये च्वं । बुद्ध भगवानं उपदेश याना
 विज्यागु भाषा खः । लोकजनपिन्द हर्षानन्द वीगु भाषा, थ्व
 भाषा क्खीसनं ब्वना सयेका भाय् ल्हाय्गु अभ्यास याय्
 योग्य जू ।

[धर्मोदय १/२,३,४ बुद्ध संवत् २५२१]

यथार्थ ज्ञान

—श्री महाप्रज्ञा

शरीरे दया च्वंक अवयवयात विचार याय्गु,
शरीरयागु चाल चलने स्मृति तय्गु,
मने ध्यान तथा-मन पिहां वनीगु हेतुयात सीकेगु,
मन पिहाँ वना-कुशल कुशल कर्म यागुली होश दय्केगु,
थमं धया च्वनागु खँय् होश दय्केगु—
सत्य वचन ला, असत्य ?
खेले दुगु ला, मदुगु ?
प्रिय वचन ला, अप्रिय ?
उपकार जुइगु ला, अपकार ?
काय, वाक, चित्तं यानागु कर्मया फल भोग याय्
मालिगु विचार ।
संसारे उत्पन्न जुक्क प्राणी वा पदार्थ नित्य ला कि
अनित्य, —'अनित्य' ।

[६६]

अनित्यद्वारा सुख जुइला कि दुःख ?—‘दुःख’

दुःख जुइगु यो ला कि मयो ?—‘मयो’,

मयोगु मजुइके फुला कि मफु ?—‘मफु’ ।

यदि मफु धैगु पक्का खःसा—‘व जिगु, उके जि दु,

व हे जि” धायगु योग्य जूला ?—‘मजू’ ।

थ्व हे खः यथार्थ ज्ञान ।

उक्त यथार्थ ज्ञान दुह्य व्यक्तिया मरणकाले—तत्त्वे तत्त्व लय जुया वनी । यथार्थ ज्ञान मदुह्याया अनात्म शरीरे आत्म भाःपाः—अनित्य पदार्थया अधिकारी जुया ‘जि थुजाह्य’ धका अहंकार याना, रागादि क्लेशयागु शस्त्रद्वारा, जन्म-जन्म-यागु सुख दुःखादि निर्माण यासे अखण्ड संसार चक्रे जन्म-मरण, सुख-दुःख भोग याना च्वनि ।

तसर्थ यथार्थ ज्ञान दुह्य परमार्थी—कपू च्याय्थें च्याना अशेष जुइक अहेतुज जुया वनी । गुह्यसिके यथार्थ ज्ञान दइमखु—उम्ह अज्ञानी जीवनयात धन्य भाः पाः ‘जि, जिगु’ धैगु अभिमान याना—संसारे गुलि फु उलि तःधं जुइगु व सुखी जुइगु आशां अनेक प्रकारया बुद्धि खेले याना, परिश्रम याना, तःधं जुइत स्वइगु । तःधं जुइत, रागादि क्लेश मदेक हे मगाः । रागादि क्लेश युक्त कर्म फुकं हे पुनर्जन्मया धुकू खः ।

[धर्मोदय १/१, बुद्ध संवत् २५२१]

[६७]

भिक्षु जुया वने त्येल

(ले०-भिक्षु महाप्रज्ञा)

पने मते थनी जितः वने त्येल भिक्षु जुया ॥६॥

माम बुवा दाजु किजा, तता क्ये हे सकसिनं ।

विदा जितः विद्या दिसं, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ १ ॥

अनित्य थ्व संसारे, व्हना च्वने दैगु मखु ।

गथ्ये नं तोते मानी, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ २ ॥

ख्वये मते हाले मत्ये, दुगु मखु सदाकालं ।

बरू आःहे तोलतावो, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ ३ ॥

माया रूपी खिपः निला, देका तःगु जंजाल

थ्व जाल चप्फुनावो, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ ४ ॥

काषाय वस्त्रं पुना, भिक्षुयागु पात्र ज्वना ।

छेखा पत्ति भिक्षा फ्वं फ्वं, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ ५ ॥

तृष्णायागु सागरसं, ज्ञानयागु द्वंगं च्वना ।

पार जुया वने यातः, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ ६ ॥

श्री बुद्ध भगवान, निरवाण स्वामी रे ।

प्रज्ञा ज्ञान लाय यात, वने त्येल भिक्षु जुया ॥ ७ ॥

[धर्मदूत ६/३-४, बु. सं. २४८८]

[६८]

महाप्रज्ञा नाप छलफल

— भिक्षु प्रज्ञारश्मि

थन पाठकपिनि न्होने तया च्वनागु छलफलयया खँ जिमि-
गुरु महाप्रज्ञा भिक्षु जुया च्वंवल्य् वसपोल नाप भक्तजनपि
छलफल जूगुया रूप-रेखा जक ब्वयागु खः । जि थूथें संकलन
याना तयागु जक खः । छलफल जूगु थथे खः—

“गुरुदेव ! छलपोलं वाखँ कना विज्याः वलय् थ्व कीगु
शरीरे खुता प्रकारया धातु दु धैगु खँ जकं धया विज्यात । तर
व खुता धातुया व्याख्या याना विमज्याः । थुगु वारे छक छुटे
छुटे ज्वीक थ्वीक कना विज्याःसा वाँलाइला?”

हे भक्तजन ! थन वाँलागु न्ह्यसः (प्रश्न) यात । आः जि
कना ह्य् । वाँलाक ध्यान विया न्यं । थ्व खँ सीकातय्
मागु खः ।

छिच्याता पृथ्वी धातुः—

१) छ्यने च्वंगु सँ,	५) छ्यंगु,
२) ह्यय् च्वंगु चिमिसँ,	६) ला,
३) लुसि,	७) नसा (स्नायु)
४) वा (दन्त)	८) वचँय् (अस्थि)

६) जलस्ये

१०) नुगः स्ये

११) स्ये,

१२) पिलि,

१३) अःपि,

थुलि पृथ्वी धातु जुल ।

१४) स्वँ,

१५) तःपुगु आतापति

१६) चिकिपुगु आतापति

१७) सःपौ,

१८) गो (भोडे)

क्रिप्यता आपो धातुः-

१) स्यो,

२) न्ह्यपु,

३) पित्त,

४) म्हुतुइ बुयावैगु ई,

५) घालं पिहाँ वैगु ह्नि,

६) हि,

७) लायागु चिकं,

८) चःति,

९) ख्ववि,

१०) दाः,

११) खँ

१२) न्हासंवैगु ह्नि,

१३) क्वँय् साले च्वनीगु लाः

१४) च्व (पिशाब)

प्यता तेजो धातुः-

१) पाचक तेज (अग्नि)

२) जीर्णतेज

३) तापतेज

४) संतर्पन तेज

वायु धातु खुताः-

१) सासः दुहाँ पिहाँ ज्वीगुं

२) धका वैगु,

[७०]

- ३) प्यनं पिहाँ वैगु फ्य्,
- ४) फिरि फिरि सनीगु,
- ५) प्वाथय् हालिगु
- ६) हाछिका वैगु,

किञ्चाता इन्द्रिय, विषय, विज्ञान धातुः—

१. चक्षुधातु, २. रूप धातु, ३. चक्षु विज्ञान धातु, ४. श्रोतधातु,
५. शब्द धातु, ६. श्रोत विज्ञान धातु, ७. घ्राण धातु, ८. गन्ध धातु,
९. घ्राण विज्ञान धातु, १०. जिह्वा धातु, ११. रस धातु,
१२. जिह्वा विज्ञान धातु, १३. काय धातु, १४. स्पर्शधातु
१५. काय विज्ञान धातु, १६. मनो धातु, १७. कल्पना धातु,
१८. मनो विज्ञान धातु, थुलि सम्बन्ध धातु जुल ।

थुकी पृथ्वी धातु जुक्व कलयागु पुर्जा थें । जल धातु, जुक्— पुर्जाया शक्ति थें । पुर्जा चले जूगुलि तेज धातु दया च्वन । तेज धातु द्वारा वायु उत्पन्न जुया च्वन । आकाशयात धातु धाइ मखु । छाय् धाःसा आकाश द्वारा छुं उत्पन्न ज्वीनं मखु, आकाश उत्पन्न जूगु नं मखु । आकाशं छुं ज्या याइनं मखु । उकिं आकाशयात धातु धाइ मखु ।

इन्द्रियादि (मिखा, न्हाय् आदि) (१८) किञ्चाता सम्बन्धित धातु उपरोक्त कल (मशिन) द्वारा चले जुया च्वंगु अहंकारया कारण खः ।

उक्त खुता धातु ज्ञानयात प्रज्ञा चक्षु द्वारा अखण्ड दर्शन जुया च्वंहास्या अहंकार नाश जुया वनी ।

‘हे गुरुदेव, ध्व छलपीलं कना विज्यागु परमार्थं ज्ञानयात
मनूतयसं ध्वीके थाकुगु छाया?’

‘हे भक्त ! मनुष्य धाक्वसिनं हे ध्वीके थाकुगु मखु । थये
सतीतय्गु पाय्छि मजू । ध्वीके फुपि नं दु, तर गुलि धाःसा
ध्वीके मफुपिं बापाः । ध्वीके फुपिं ह्य ।”

‘गुरुदेव ! परमार्थं ज्ञान मयूपिं स्वया थूपिं ह्य जूगुका
कारण छु ?”

‘हे भक्त ! श्रीखण्ड धयागु फुक्क वने दै मखु । किसि
फुकसिके गजमणि दैमखु । मणि धाक्व हे पारसमणि ज्वी
मखु । अथे हे मनुष्य धाय मात्रं सकसिनं परमार्थं ज्ञान ध्वीके
फै मखु ।’

‘गुरुदेव ! उकियागु कारण नं दयफु कि ? गुजाहा
व्यक्ति ध्वीके फै ? हानं गुजोहासैं ध्वीके फै मखु ।’

हे भक्त ! कारण अवश्य नं दु । छाया मदै । गथे रंगी चंगी
गिलासय् छगः हे थल यागु लः लुना यंके बलय् गुजागु रंगयागु
गिलास खः लः नं उजागु हे रंग ज्वी । अथे हे सांसारिक विष-
यस रंग रंगे जुया च्वंपिं मनूत मध्यय् नं अत्यन्त हे भुले जुया
च्वंपिसं छुं हे ध्वीके फैमखु ।

प्यब्बे स्वब्ब रंगे जुया च्वंपिसं भति भति ध्वी । वछि
(पचास प्रतिशत) रंगे जुया भुले जुया च्वंपिसं फुकं धैथें ध्वीका
काय् फै तर फुकं व्यवहारय् छयले फैमखु । सांसारिक विषय
भोगय् छप्तिहे भूलय् मजूपिं ध्वीका कयाथें व्यवहारय् छयला
मुक्त नं जुया वनी । [आनन्द भूमि ८/६, बु. स. २५२४]

भिगु च्याका लँ

- सम्यक् दृष्टि ज्ञानदसाः, मिथ्या दृष्टि तना वनी ।
भिगु दृष्टि मनं खंसा, दुःख फुइ दृष्टि भिह्याया ॥ १ ॥
- सम्यक संकल्प दःसा, मिथ्या संकल्प नं तनी ।
भिगु संकल्पया पुण्यं, दुःख वनी भिगु कलनां ॥ २ ॥
- सम्यक् वाचा शुद्ध जूसा, मिथ्या वाक्य तना वनी ।
भिगु वाचा शिद्धि दाता, भिगु भाषणं दुःख फुइ ॥ ३ ॥
- सम्यक कर्म शुद्ध जूसा, मिथ्यागु कर्मान्त नं फुइ ।
भिगु कर्म ध्यान दःसा, कर्म भिह्याया दुःख फुइ ॥ ४ ॥
- सम्यक् जीवी व सन्तोषी, मखुगु तनी जीविका ॥
सम्यक् जीवी जुल योगी, दुःख फुइ शुद्ध जीविका ॥ ५ ॥
- सम्यक् व्यायाम नं दःसा, मिथ्या व्यायाम ज्वी गनं ।
भिगु व्यायाम कर्ताया, दुःख फुइ वीर्यया वल ॥ ६ ॥
- सम्यक् स्मृति साधना नं, मिथ्या स्मृति गनं ल्यनी ।
भिगु स्मृति होश ज्ञानं, दुःख फुइ स्मृति साधनं ॥ ७ ॥
- सम्यक् समाधिया ध्यान, मिथ्यागु समाधि नं फुइ ।
सम्यक् समाधिया लाभी, संसारयागु दुःख फुइ ॥ ८ ॥
- च्यागु मार्ग थ्वी गुह्यसें, थुल बुद्धैगु मार्ग नं ।
आना वया श्रुया मर्म, मुक्ति ज्ही ज्ञानया वल्लं ॥ ९ ॥

—भिक्षु प्रजारहिम

दुःख सत्य

— भिक्षु प्रज्ञारविम

- जन्म वाल्य वृद्धज्वीगु, क्रमशः थुगु देहसं ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ १ ॥
- वृद्ध ज्वीवं व्याधि दुःख, स्वभाव देहया गति ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ २ ॥
- जन्म जुक मरण धर्म, मृत्यु ज्वीगु मज्जी मखु ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ ३ ॥
- अप्रिय नाप संयोग, ज्वीगु नं दुःख खः थन ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ ४ ॥
- योपि वियोग न ज्वीगु, थ्व नं दुःख भयंकर ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ ५ ॥
- इच्छाजूथें मदै लोके, दुःखया मूल हे जुल ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ ६ ॥
- पञ्चस्कन्ध दया च्वंगु, संक्षिप्तं दुःखया पुसा ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ ७ ॥
- थ्व हे ज्ञान कीह्य बुद्धं, भिक्षुपिन्त कनाबिल ।
धका ज्ञान मनं खंसा, वैत दुःख तना वनी ॥ ८ ॥

[शान्ति विजय बुद्ध-जयन्ती २५११]

[७४]

“सर्वदानं धम्मदानं जिनाति”

फुक्क दान सिबे धमंदान श्रेष्ठ उत्तम खः ।

थुगु सफूया चन्दा दातापिं

भिक्षु प्रज्ञारश्मि गण महाविहार १५५१-
हीरालाल उपासक डिल्लीवजार १२५१-

सच्छि चन्दा तःपिं

सर्वश्री विरती अनागारिका किण्डोल विहार, श्रावस्ती अनागारिका प्रणिधिपूर्ण विहार वलम्बु, सानु शाक्य ज्याःवहाल, बोधिमान शाक्य (ॐ प्रिन्टिंग प्रेस) वंवहाल, अष्टरत्न शाक्य जुद्ध सडक, बहादुर शाक्य महाबुद्ध यल, आशाकाजी वकु वहाः, धर्मदास स्वाछफू छेत्रषाटी, सिरी कुमारी मानन्धर दिल्ली-वजार, सूर्जमाया बागवजार, चम्पावती इतूवहाः, ज्ञानी उपासिका धर्मपथ, अम्बरमान थान बहाः स्व. यलवहादुर राजकर्निकार ओम वहाल याना जम्मा १४००१-

न्येतका चन्दा तःपिं

भिक्षु महेन्द्र मुनिविहार ख्वप, मिठाई उपासिका जुद्ध सडक, सत्यदेवी उपासिका जुद्ध सडक, चिनी उपासिका डिल्लीवजार, रत्नमाया उपासिका डिल्लीवजार, दयालक्ष्मी कमलषोखरी, संघरत्न वंवहा, अष्टमान लुँहिटी यल, प्रेमबहादुर बागवजार, मोतिसाहु कोछें बनियाचुक, जेष्ठमाया साहुनी कोछें बनियाचुक धर्म वीर तुलाधर खिचापुखू, (५११-) जम्मा ६०११-

[७५]

स्वीतका चन्दा तःपि

सर्वश्री न्हूछेरत्न जुद्ध सडक, नरम स्थापित लगं, तुलसी
माया लगं, जम्बलदेवी दैसा, स्व. नेबुला मैत्रा तुलाधर छाउनी,
तीर्थकुमारी चिकंवही यल, विद्या नयां सडक, जम्मा ७ जवान
या

२१०।-

मोन्यातका चन्दा तःपि

सर्वश्री भिक्षु किर्तिज्यांति नगर मण्डप श्री कीर्तिविहार,
रामकाजी उपासक नागवहाः, पन्नामाया गणवहाः, चैत्य प्रभा
घट्टेकुल बौद्ध ऋषि आश्रम, हर्ष बहादुर क्वहिटी, न्हूछेलाल
कमलादी, सुर्ज मान कमलादी, मानहेरा तुलाधर ज्याःवहा,
ज्ञान शोभा कुंसावाहा, जुनु (वावा) डिल्ली बजार, माया देवी
मखें त्वा जम्मा ११ जवान या

२७५।-

नीतका चन्दा तःपि

सर्वश्री मा गुणवती अनागारिका धर्मकीर्ति विहार, रत्न
मञ्जरी धर्मकीर्ति विहार, धम्मवती धर्मकीर्ति विहार, धम्मा
दिन्ना (चमेली) धर्मकीर्ति विहार, संघमित्रा अनागारिका
किन्डोल, त्राणशील अनागारिका शाक्यसिंह विहार, संघरक्षिता
अनागारिका ध्यमी, सत्यपारमि अनागारिका पुतलीसडक, सागर
बज्राचार्य मखें, हिरारत्न शाक्य चिकंमुग, मोहनसिद्धि तुलाधर
मखें, वद्रीमान तण्डुकार पुतली सडक, मिठाई काजी कंसाकार
कमलादी, त्रिरत्न ताम्राकार पुतली सडक, हेरादेवी उपासिका
कालमाटी, श्रीलक्ष्मी उपासिका तान्सेन, श्रीमती श्रीना तण्डुकार
कमलादी, हेरादेवी तेबाहा, जम्मा १८ जवानया

३६०।-

[७६]

किन्यातका चन्दा तःपि

सर्वश्री यशोधरा अनागारिका किण्डोल विहार, मुनि ज्योति
श्रामणेर पाटीविहार थ्यमी, मुणराज कणवाहा यल, भाईकाजी
उपासक मजिपा, मानरत्न शाक्य वसन्तपुर, रत्नवहादुर पुतली
सडक, दिव्यरत्न वसन्तपुर, लक्ष्मी चसांद, मथुरा चसांद, हर्ष
माया दुगंवही, शीलशोभा दुगंवही, शान्तिदेवी पुतली सडक,
जम्मां १२ जवान या १८०।-

किःतका चन्दा तःपि

सर्वश्री करूणा अनागारिका प्राणिधि पूर्ण विहार, दानपारमि
अनागारिका इलायवही, शीलपारमि अनागारिका इंलाय्वही,
निष्कमपारमि अनागारिका इंलाय्वही, सुजाता अनागारिका
किण्डोल, धम्मदस्सि अनागारिका तुंवासा, माधवी अनागारिका
यशोधरा विद्यालय यल, विदिता अनागागारिका तनवाहा यल,
लक्ष्मी गणवाहा, चन्द्रलक्ष्मी वम्बाहा, कृष्णकुमारी,
आर्यतारा थहिटी, ज्ञानलक्ष्मी तमसिक, सानुमाया प्यूखा,
जमुनादेवी भोटेवा, राधिका देवी मखं, चिनी शोभा
पुलांभसा, निनीमाया नंमुग, चन्द्रमाया मचली, रामलाल
दुगंवही, नानीभाई मिखाद्व, हारां लगं, ज्ञानरत्न शाक्य
लगं, अमिता लगं, सन्तु माया लगं, सरस्वति भोटेवा, अष्टमाया
कमलादी, चन्द्रमाया कमलादी, हेरानानी लगं, लक्ष्मीदेवी गणवा,
ज्ञानशोभा लगं, चन्द्रमाया तेवाहा, सुन्दरीमाया जुद्धसडक,

[७७]

ज्ञानदेवी लगं, पञ्चनारां महर्जन पांगा, रत्नकुमारी दैसा,
 ज्ञानकुमारी यटखा, ज्ञानी भोसिको, हेरादेवी गणवाहा, रत्नहिरा
 थाय्मरू नःघ, दानरत्न जुद्धसडक, विद्यालक्ष्मी गण महाविहार,
 ज्ञानी शोभा नवही, कांछी नवही, सानुमाया भोजपुर टवसार,
 सिद्धिराजशाक्य खराङ्ग वजार, जम्मां ४६ जवानया ४६०।-

विकासमान कमलादी,

८।५०

न्यातका चन्दा तःपि सर्वश्री कृष्णकुमारी ख्योकेब, गणेश
 कुमारी टेकु, सिरीकुमारी कालिमाटी, अष्टमाया पुलांभसा
 पन्नादेवी चिकंमु, द्वारिकादेवी, लक्ष्मीकुमारी कोछें, सुर्जमाया
 वम्वाहा, सानुमाया गणवाहा, हेरादेवी मखें, चैत्यमाया लगं,
 कृष्णदेवी कोछें, नानीमाया मखें, अष्टमाया लगं, जनकमाया
 चसाद, देवकुमारी वंवहा, नानीशोभा कोछें, पञ्चमाया ह्युमत,
 अमृतानन्द वज्राचार्य कोछें, रत्न बहादुर भुजिवा, आशारत्न
 टेवाहा, शामावती ख्वप, भगवती कोछें, हर्षबहादुर असं, मोति
 माया भोजपुर, हेरादेवी चैनपुर, हेराशोभा छेत्रपाटी, सुभद्रा
 छेत्रपाटी, देवकी उपासिका, केशरी कालिमाटी, सुभद्रा पुलांभसा
 कर्णकुमारी, रत्नसुन्दर ख्वप, जोतिकाजी मखें, दानकुमारी
 कोहिटी, मिठुदेवी टेवहा, पूर्णशोभा खस्यौली, कयोमेजु न्याचुक
 यल, पञ्जाती धर्मकिर्ति विहार, जम्मां ३६ जवान या १९५।-

हिर्दयमुनी नवही

७।-

जवनवती धर्मकिर्ति विहार

६।-

चानचून चन्दा तःपि सर्वश्री धर्मबहादुर दमैत्वा, रत्नदेवी,
 नानी छोरी मखें, सानुमाया गणवाहा, कृष्णमाया पुलांभसा,
 पद्म माया, मागन्दी किन्डोल, जम्मां ८ जवानया २०।५०

[७८]

प्रकाशकया पाखें रचित सफू

- १) विशाखा-चरित्र (द्वि. सं.) (नेपाल भाषा)
- २) बुद्ध-धर्मया मूलंपु
- ३) मघ माणवक
- ४) अनाथपिण्डक
- ५) महाकपिन
- ६) शील व जातक
- ७) माता पिता सेवा (नेपाली)
- ८) बौध-धर्मया रूपरेखा

प्रकाशन-प्रतिक्षाय्

- १) बौद्ध-कहानी
- २) राहुल माता
- ३) सम्यक् परिव्राजक

मुद्रक:- ॐ प्रिन्टिंग प्रेस, बंबहाल, काठमाडौं ।